

İspanya ve Portekiz'in Türkiye'deki Sefarad Musevilerini Tekrar Kendi Vatandaşlığına Alma Çabaları*

Spain and Portugal's Efforts to Grant Citizenship to the Sephardic Jews in Turkey

Reyhan GÜLŞEN**

*Bu çalışma "Türkiye Cumhuriyeti'nde Musevilerin Yurtiçi ve Yurtdışına Toplu Göçleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye

ORCID: R.G. 0000-0003-1671-2670

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Reyhan Gülşen,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: magnificent09@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 14.08.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.10.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
11.12.2020

Kabul/Accepted: 18.12.2020

Atıf/Citation: Gülşen, Reyhan. "İspanya ve Portekiz'in Türkiye'deki Sefarad Musevilerini Tekrar Kendi Vatandaşlığına Alma Çabaları." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 39 (2021): 157-187. <https://doi.org/10.26650/YTA2021-780536>

ÖZ

Türkiye'deki Musevilerin büyük çoğunluğu XV. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'den sürgün edilmiş olan ve Sefaradlar olarak adlandırılan Musevilerin soyundan gelmektedir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki süreçte İspanya'nın dünya genelindeki Sefarad kökenli Musevilere yönelik vatandaşlık teklifinin Türk basınında ve dolayısıyla Türk Musevi cemaati içerisinde nasıl yankı bulduğu izah edilmeye çalışılacaktır. Bu teklif tespit edildiği kadarıyla esas olarak 1931 yılı Mayıs ve Ekim aylarında Türk basının gündemine gelmiştir. Ancak yine basına yansdığı üzere o dönemde Türkiye'de İspanyol vatandaşı olmak isteyen herhangi bir Musevi yoktur. Sonraki süreçte 2000'li yılların başında İspanya, mevcut vatandaşlıklarını terk etmeleri koşuluyla dünyadaki Sefaradlara vatandaşlık hakkı vermeye başlamıştır. Son olarak 2015'de İspanya ve Portekiz tüm dünyadaki Sefaradlara belli şartları sağlamak koşuluyla çifte vatandaşlık hakkı tanımışlardır. Türkiye'deki Musevilerle ilgili yapılmış olan mevcut çalışmalarda bu konuların genel itibarıyla ihmal edilmiş olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Basın, Çifte Vatandaşlık, İspanya, Portekiz, Sefarad Musevileri, Vatandaşlık

ABSTRACT

A majority of the Jews living in Turkey are descendants of Sephardic Jews expelled from Spain and Portugal during the end of the fifteenth century. In this study, we try to explain how Spain's proposal of citizenship for Jews who were originally Sephardic was reported in the Turkish press and among the Turkish Jewish community. This proposal mainly appeared in the Turkish press between May and October 1931. Nevertheless, as we determine from the press, none of

the Jews in Turkey wanted to become Spanish citizens. At the beginning of the 2000s, Spain began to grant the right of citizenship to Sephardic Jews on the condition that they give up their existing nationality. Eventually, in 2015, Spain and Portugal granted all Sephardic Jews the right to have dual nationality without renouncing current citizenship. Generally, we see that these topics were neglected in existing studies conducted in Turkey.

Keywords: Citizenship, Dual Nationality, Portugal, Press, Sephardic Jews, Spain

Extended Abstract

A majority of the Jews living in Turkey are descendants of the Jewish ethnic division known as Sephardic Jews who were expelled from Spain and Portugal during the end of the fifteenth century. Their spoken language is a distinct dialect of Spanish, and this language has been called Judaic among the community and in some official records. In this study, an attempt will be made to explain how Spain's proposal of citizenship for Jews in the world that was originally Sephardic was reported in the Turkish press and therefore among the Turkish Jewish community. Generally, we see that topics related to this were neglected in extant studies conducted in Turkey about the Jewish people.

The historical ties Jews in Turkey with Spain first came to the fore during the abolition of the worldly powers of the Grand Rabbinate in the Republic Period. After that, discussions about "ties and loyalty" between the Spanish state of the time and Jews in Turkey had lost importance until 1931. When we look generally, the news about whether or not Jews will leave Turkey to go to Spain was first published by the *Cumhuriyet* newspaper in May 1931. Other newspapers of the period *Son Posta*, *Vakit*, *Milliyet*, and *Yarın* also reported on this subject. However, the *Akşam* and *Hakimiyet-i Milliye* newspapers did not report any news on this issue. Subsequently, however, when this issue came up on the agenda for the second time in October 1931, it was reported by the *Vakit* newspaper. *Vakit* published this news based on a report in the "Times" newspaper. The newspaper *Cumhuriyet* remained indifferent to the issue at this time. When the news on the subject published in May and October are examined, we can conclude that Jews in Turkey did not accept the invitation of Spain because members of the Jewish Community who were interviewed by the press stated that they would not accept this invitation.

To sum up, in 1931, the issue of migration to Spain by Jews in Turkey at the invitation of the Spanish government came up in the next process, and it has not been on the agenda of the press again. Only in a document in the American Archive dated December 3 1946 is there information that the Spanish consular authorities encouraged the return of Sephardic Jews from İstanbul to Spain.

In the early 2000s, Spain began to offer citizenship to Sephardic Jews worldwide provided they renounced their current nationality. However, afterwards, the right of Sephardic Jews who want to become Spanish citizens and have dual nationality without relinquishing their current citizenship has come to the fore. The Ministers of Justice and Foreign Affairs of Spain announced that they would moderate the current law so that the grandchildren of Jews expelled from the country 500 years ago, estimated at 3 million, could become citizens of Spain. Finally, the necessary regulatory decisions were accepted by the Spanish Parliament in June 2015. As of October 1, 2019, Sephards' right to obtain dual nationality without residing in Spain ended.

After the establishment of the Republic of Turkey, we did not encounter any incident on the historical ties between the Portuguese state and the Jews in Turkey. However, in 2012, shortly after Spain attempted to enact a dual citizenship law that would cover Sephardic Jews worldwide, Portugal also started giving dual citizenship rights to the Jews it had expelled during the end of the fifteenth century. Moreover, in 2015, before the Spanish intervention, Portugal granted Portuguese-origin Sephardic Jews around the world the right to apply for citizenship. This right became official with decree number 30-A/2015 of 27 February 2015. When we look generally, there is a dearth of sufficient information from the decision of Spain and Portugal to grant citizenship to Jews they had expelled from their countries centuries ago on how many of the Jews in Turkey received citizenship or migrated. Finally, we have to state that the *Şalom* newspaper was used as the main source for the 2000s.

Giriş

Türkiye'deki Musevilerin büyük bir bölümü XV. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'den sürgün edilmiş olan ve Sefaradlar olarak adlandırılan Musevilerin soyundan gelmektedir. Konuştukları dil –günümüzde genellikle 65 yaş üzeri biliyor olsa da İspanyolcanın farklı bir lehçesidir. Bu dil devletin resmi nüfus sayımlarında ve halk arasında Yahudice olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca Judeo-Espnayol/Yahudi İspanyolcası olarak da adlandırılmaktadır. Bazı arşiv belgelerinde ve Şalom gazetesinin başlığında Musevice olarak da zikredilmiştir. Ladino sözcüğü de bu dili ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak Ladino'nun yalnızca İbranice olan kutsal metinlerin İspanyolcaya çevirisinden ibaret olduğu ve Sefaradların gündelik hayatta konuştukları dili karşılamadığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Türkiye'de Sefaradlar haricinde farklı mezheplere mensup Museviler de mevcuttur. Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımlarında Musevilerin mezhepsel dağılımı açıklanmamıştır. Museviler üzerine yapılan çalışmalarda da mezhepsel dağılıma çok fazla önem verilmemiştir. Fakat ilgili eserlerde genel olarak bahsedildiği haliyle Türkiye'deki Museviler öncelikle Rabbaniler ve Karaylar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrıma göre kutsal kitap olan Tevrat (Tora) ile beraber Yahudi din bilginlerinin yorumlarından oluşan Talmud'u da dini uygulamalarda rehber olarak kabul edenler Rabhani mezhebine mensuplardır. Karaylar ise dini uygulamalarda sadece Tevrat'ı kabul edip Talmud'u reddedenlerdir. Bu ayrımı aktaran ve Osmanlı Devleti'nin son döneminde Hahambaşılığı inceleyen çalışmada Rabhani mezhepleri dil, köken ve geleneklerine göre 5 temel başlık etrafında toplanmıştır:

1) Romaniotlar: Bizans kökenli olanlar, 2) Eşkanaziler (Aşkenazlar): Orta ve Doğu Avrupa kökenli olanlar, 3) Sefaradlar: İspanya ve Portekiz kökenli olanlar, 4) Musta'ribeler: Afrika'da yaşayan ve Arapça konuşanlar, 5) İtalyan Yahudileri¹. Bu başlıklarda Türkiye'nin Doğu illerinde yaşayan Musevilere ayrıca değinilmemiştir. Ancak bir başka çalışmada bu konuya açıklık getirilmiştir². Tarihçi Minna Rozen'in verdiği bilgilere göre 1492'de Museviler İspanya'dan sürgün edildiğinde “pek çoğu” Osmanlı Devleti'ne doğru giderken, takriben 120.000'i sınırın ardındaki Portekiz'e göç etmiştir. Hıristiyan olmak veyahut da mal varlıklarını bırakıp İspanya'dan ayrılmak üzere tercih yapmaya mecbur edildiklerinde gitmeyi tercih etmeleri onların Museviliğe olan bağlılıklarının göstergesidir. 1497 yılına gelindiğinde Portekiz, Musevilere göç etme hakkı

1 Ülkühan Özdemir, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yahudiler Ve Hahambaşılık*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s.18- 26.

2 Süleyman Şanlı, *Culture, Migration And Memory Of Eastern Jews Of Turkey*, Yeditepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015, s.9-13.

dahi vermeden onları zorla Hıristiyan yapmaya başlamıştır. Ancak 1492 yılında İspanya'dan Portekiz'e gelmiş olan 120.000 Musevi bu durumu kabullenmemiştir. İçlerinden bazılarının kaçmayı başararak İber Yarımadası'ndan Osmanlı Devleti'ne doğru ikinci bir göç dalgası yaşanmıştır. Portekiz'de kalanlar ise baskılardan dolayı "bir Yeni Hıristiyan" cemaati teşkil etmişlerdir. Fakat Museviliği alenen icra edebilecekleri herhangi bir yere gidebilmek için imkân arayışında olmuşlardır. 1506 yılında Lizbon'da "Yeni Hıristiyanlara" karşı ayaklanmaların çıkması akabinde bu kişilere seyahat etme müsaadesi verilmiştir. Bunun üzerine "pek çoğu" bu imkândan faydalanarak Hıristiyan egemenliği haricindeki topraklara gitmek için yola çıkmıştır. En mühim hedeflerinden bir tanesi İstanbul'dur. Böylece tekrar "göç dalgası" yükselmiştir. Portekiz'de kalmaya devam eden "potansiyel göçmenler" için "nezaket dönemi" 1521 yılında son bulmuştur. Portekiz'den bir diğer "göç dalgası" 1536-1560 seneleri içerisinde yaşanmıştır. Zira 1536 yılında Portekiz'de "bir milli Engizisyon" başlamıştır. Bu sebeple de daha evvel Portekiz'de kalıp "Yeni Hıristiyan" kimliğiyle "çifte bir hayat" yaşama ve dahası Museviliği "tamamen terk etme" ihtimalini düşünmeye başlamış olanlar bunlara imkân kalmadığına kanaat getirmişlerdir. Bu kişiler sırasıyla Hıristiyan memleketlere giderek birkaç sene oralarda "oyalandıktan sonra" nihayetinde yolculuklarını Osmanlı Devleti'nde sonlandırmışlardır. Onlar için İstanbul yine "gözde bir hedef" olmuştur. Engizisyonundan kaçan bu insanların göçlerindeki yegâne sebep Museviliğe olan bağlılıkları değildir. Çünkü Engizisyon dini sebeplerle birlikte ırksal sebeplerle de "zulm" ediyordur. Neticede "pek çoğu" Engizisyon'un "aralıksız saldırılarından" kurtulmak amacıyla İber Yarımadası'ndan ayrılmışlardır³. Biz bu çalışmada Türkiye'ye geliş süreçlerini yukarıda kısaca izah etmeye çalıştığımız Sefaradlara yönelik İspanya'nın, farklı yıllarda sunmuş olduğu vatandaşlık tekliflerinin Türk basınında ve dolayısıyla Türk Musevi Cemaati içerisinde nasıl yankı bulduğunu inceleyeceğiz. Ayrıca bilhassa Türk basını üzerinden görebildiğimiz kadarıyla yalnızca 2012 yılı itibarıyla Sefaradlara vatandaşlık teklifinde bulunmak için teşebbüslere başlayan ve 2015 yılında çifte vatandaşlık yasasını kabul eden Portekiz'in bu faaliyetlerini de konumuza dâhil ettik.

1. 1931 Yılında İspanya'nın Musevilere Vatandaşlık Teklifi

Türkiye'deki Musevilerin İspanya ile olan tarihsel bağları Cumhuriyet döneminde öncelikle Hahambaşılığın dünyevi yetkilerinin ilga edilmesi sürecinde gündeme gelmiştir. Bu süreç aynı zamanda Lozan Antlaşması'nın azınlıklara aile hukuku gibi alanlarda

3 Minna Rozen, *İstanbul Yahudi Cemaati'nin Tarihi (1453-1566)*, Çev. Serpil Çağlayan, 2. Baskı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2013, s.47-49.

imtiyaz sağlayan 37. ilâ 45. maddelerinden Musevi Cemaati'nin feragatidir⁴. Genel olarak kabul edildiği üzere Museviler, Lozan'ın 42. maddesindeki haklarından -dolayısıyla antlaşmanın sağladığı tüm imtiyazlardan- 15 Eylül 1925'te Adliye Vekaleti'ne sundukları mazbatayla feragat etmişlerdir⁵. Ancak Avner Levi ve Rıfat Bali'ye göre Musevilerin Lozan'daki haklarından tamamıyla feragat etmesi Türk Basınında 1926 yılı Şubat ayında ortaya çıkan bir haber üzerine olmuştur⁶. Bu haber 18 Şubat 1926 günü itibarıyla dönemin pek çok gazetesinde büyük ölçüde aynı içerikte birbiri ardına çıkmıştır⁷. Habere göre İstanbul ve İzmir'deki Musevilerden 300 kişi İspanya'ya, Türkiye'deki Museviler adına sadakat bildiren bir telgraf göndermiştir. Telgraf, Amerika'nın keşfinin yıl dönümü dolayısıyla 1925 yılı ekim ayında İspanya'nın düzenlemiş olduğu şenlikler esnasında çekilmiştir. Gazetelerde Musevileri nankörlükle suçlayan ve istiyorlarsa İspanya'ya gitmelerini söyleyen yazılar çıkmıştır. Gazetelere beyanat veren Hahambaşı Becerano Efendi, çekildiği iddia edilen telgrafın gerçek olamayacağını söylemiştir. Levi ve Bali'ye göre telgraf olayı Musevilerin Lozan'daki haklarından tamamen feragat etmeleri için uydurulmuştur⁸. Bizim konumuz açısından bu yazıların önemi Musevilerin İspanya ile olan tarihsel bağlarının gündeme getirilmesi ve İspanya'nın geçmişte Musevilere yaptıklarının hatırlatılarak şayet bunları yeniden yaşama ihtimalini göze alabiliyorlarsa “gidebilecekleri” adres/ülke olarak gösterilmesidir. Örneğin Cumhuriyet gazetesi telgraf olayıyla ilgili haberinin sonunda Musevilerin istedikleri takdirde İspanya'ya gidebileceklerini yazmıştır:

“...Bu üç yüz Yahudi'nin isimlerini neşr etmek ve Türkiye'yi istemeyen, sevmeyen, İspanyolluk taslayan nankörleri Türk efkâr-ı umumiyyesine bildirmek de Türk matbuatının vazifesidir. Onun için bu vazifemizi ifâ edeceğiz icap ettiği gün bu İspanyol taslaklarının ileri gelenlerinden bazılarının isimlerini neşr edeceğiz. Bu münasebetle şunu söylemek istiyoruz ki bu gibilere en iyi ceza onları kollarından tutup hudud-ı milliye haricine atmaktan ibarettir. Eğer Türkiye'de mesud ve müreffeh yaşayan Yahudilerin hepsi hakikaten kendilerini İspanyol ve saire ad ediyorlar ve

-
- 4 Süreç hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bkz. Reyhan Gülşen, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Musevilerin Yurtiçi Ve Yurtdışına Toplu Göçleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s.14-19.
- 5 Ramazan Erhan Güllü, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e*, İstanbul, Ötügen Yayınları, 2018, s.369 ve s.408.
- 6 Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler Hukukî ve Siyasî Durumlar*, Redaksiyon: Rıfat N. Bali, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s.70-73.; Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.77-90.
- 7 “Yahudiler De Nankörlüğe Başladılar!”, *Cumhuriyet*, nr.641, 18 Şubat 1926, s.1-3.; “Museviler İspanyol İmişler”, *İkdam*, nr.10365, 18 Şubat 1926, s.1.; “İstanbul'da ve İzmir'de Yaşayan Yahudiler İspanyol Irkından Mıdır?”, *Vakit*, nr.2924, 18 Şubat 1926, s.1-4.; “Onların Da İpliği Pazara Çıkdı: Yahudiler İspanya'ya Arz-ı Ubudiyet Ediyorlar”, *Milliyet*, nr.9, 19 Şubat 1926, s.3.; “İstanbul Yahudilerinin İleri Gelenleri Vaziyeti Tavzih Etmelidirler”, *Son Saat*, nr.333, 19 Şubat 1926, s.1-2.; “İspanya'ya Ubudiyet”, *Halk Gazetesi*, nr.82, 19 Şubat 1926, s.1-2.
- 8 Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler...*, s.70-74.; Rıfat N. Bali, ...*Bir Türkleştirme Serüveni(1923-1945)*, s.81.

*İspanya'ya, Filistin'e ve yahud diğer devletlere lâ-yezal bir muhabbet besliyorlarsa biz de onlara söyle deriz? Kapılar açıktır. Büyük bezirganlar İspanya'ya ve istediğiniz yere.....!*⁹.

Bir başka dikkat çekici ifadelerin olduğu haber İkdâm gazetesine aittir. İkdâm, Türkiye'deki Museviler arasında Sefarad ve Aşkenaz ayırımına da değinmiştir:

"...Fakat artık bu ayıptır. İspanyol iseler İspanya'ya gitsinler. Burada ne duruyorlar biz onları kırmızı mumlar ile davet etmiyoruz. Zaten bu memleketin iktisadiyatına hiçbir hizmetleri yok. Bütün meşgaleleri hariçten buraya mal getirip yüzde elli kâr ile satmaktır. Memlekette sanayiye müteallik müesseseler mi vücuda getirdiler, mahsulat-ı ziraatimizi tezyide mi himmet ettiler? Çörçör balığı gibi yemi kapınca kaçarlar. Bizim burada bahs etmek istediğimiz Museviler vaktiyle İspanya'dan muhaceret edenlerdir. Yoksa Eskenazi¹⁰ denilen Alman, Leh, Macaristan Yahudileri bahsden hariçtir. Onlar zaten İspanyolca söylemezler. Biz Türkler Yahudilere çok iyi muamele ettik. Adriyan? Onlardan birkaç yüz bin kişiyi kesti. Konstantin Yahudilere zulm etti. Herakliyos onları Kudüs'ten çıkardı. Hazret-i Ömer onları Filistin tarafından tard etti. Halife-i mütevekkil bunların bellilerine bir enli kayış takarak hizmet-i devlete onları sokmadı. Hakem billah? boyunlarına dana? kafası astırdı. Türkler ise onlara çok lütuf ile muamele ettiler. Hatta onları Anadolu'nun içerisine kadar kabul ettiler"¹¹.

Konuyla ilgili olarak yayın yapan Son Saat gazetesi bir haberinde, dönemin Musevi basınından "La Gazet" gazetesinin meseleye ilişkin yorumunu doğrudan aktarmıştır:

"Dün Türkiye'de yaşayan Musevilere karşı bir kısım Türkçe refiklerimiz tarafından gayr-i kabil münakaşa bir surette ağır bir itham sarf edildi. Bu itham ağır olduğu kadar da hayret -?- . Refiklerimizin anlattıklarına göre İspanya ırk bayramını tas' id ederken İstanbul'da ve İzmir'de yaşayan Musevilerin ileri gelenlerinden üç yüz zat Madrid'e bir telgraf çekerek arz-ı ubudiyet etmişler.. Doğrusu bu haber oldukça gayr-i muntazırdır ve bu itibarla da bize gayr-i kabil-i kabul gibi görünmektedir. Zira kendi kendimize bu nev' bir arızaya vaz'-i imza edenlerin ne gibi bir gaye takip etmekte olduklarını sorabiliriz. İrkdaşlarımız İspanya'dan lütuf görmüş değillerdir. Bilakis o memleketten feci bir surette kovulmuşlardır. İspanya'ya tekrar kabul edilmeğe başladıkları zamandan bugüne gelinceye kadar da aradan fazla müddet geçmemiştir. Bu ancak birkaç senelik bir iş-tir. Şu halde hissiyat-ı kalbiye böyle bir vaziyette Yahudilere aksi harekete amirdir. Menfaat bahsine gelince Museviler maddi ve hayal peşinde koşmaya gayr-i mütemayil bir millet olmakla maruftur. Bu memlekete ise bir his-i minnetdaraneden başka iş rabitalarıyla da merbuturlar. Bugünkü vaziyetlerini neden ihlal etsinler¹².

9 "Yahudiler De Nankörlüğe Başladılar", *Cumhuriyet*, nr.641, 18 Şubat 1926, s.1,3.

10 Doğu Avrupa kökenli Yahudiler için kullanılan "Aşkenaz" tabiri dönemin basınında Eskenazi olarak yazılmaktadır.

11 "Museviler İspanyol İmişler", *İkdâm*, nr.10365, 18 Şubat 1926, s.1.

12 "Yahudiler Böyle Bir Mesele Yokdur Diyorlar", *Son Saat*, nr.334, 20 Şubat 1926, s.1.

Halk Gazetesi ise Musevi bir okuyucusundan aldığı mektuptan bahsetmiştir. Bu mektupta Türkiye Musevilerini İspanya'ya göç ettirmek amacıyla faaliyette olan bir cemiyetin var olduğu iddia edilmiştir:

“Musevi karimizin (okuyucumuzun) iddiasına göre Musevileri derin bir endişe ve teessüfe sevk eden ve bizi de şiddetle alaka-i evvel eden İspanya'ya arıza göndermek meselesi bu günlerde nasıl? olmuş yeni bir şey değil, belki de Mondros Mütarekesinden sonra sabık Osmanlı İmparatorluğunun son günlerini yaşadığını takdir eden bazı gayretkeşlerin çok ve vâsi bir safhada ibzâl ettikleri propaganda faaliyetinin bir neticesidir. Vaktiyle İspanya'nın beynelmil iktisadi ve ticari vaziyetinde büyük roller oynamış olan Musevilerin İspanya'dan ihracını müteakib İspanya'nın pek müsaide ve vasi olan servet-i muteberlerine rağmen son zamanlarda iktisadi ve siyasi ehemmiyetine halel geldiğini görenler, Türkiye'den kat'ı ümid edildiği bir zamanda, İspanya'dan ayrılan Musevilerin tekrar eski mevki-i nüfuzlarını temin etmeleri çaresini düşünmüşler ve Beyoğlu'nda tesis edilen bir cemiyet ve kulüp vasıtasıyla bu propagandaya girmiş (sıcaklık) vermişlerdir. Bir vakitler, mahud Sevr muahedesinin imzalandığı zamanlarda bu cemiyet faaliyetine bir müddet fasıla vermiştir. Türk Cumhuriyeti'nin memlekette iktisadi mesai hususunda gayet sıkı davranması üzerine bu cemiyet faaliyetini her nedense, tecdide lüzum görmüş ve mevzu'u bahs teşebbüsatta bulunmuştur. Karimizin tasvip ettiği bu faaliyet, İspanya'nın Museviler için iyi bir kazanç yeri olduğuna kani bulunmaktan ileri geliyormuş. Yine karimizin beyanına göre İspanyol mehâfili de böyle bir muhacereti tervic ediyorlarmış”¹³.

Telgrafi kimlerin gönderdiğiyle ilgili olarak yapılan tahkikat hakkında çıkan bir habere göre, “İspanya zenginlerinden birçoğunun” İstanbul'daki zengin Musevilere mektuplar yolladıkları anlaşılmıştır. Bu mektuplarda Yahudilerin İspanya'ya döndükleri takdirde “azami suhulete mazhar olacakları” yazılmıştır. Bunlardan “cesaret alan Yahudiler arz-ı ubudiyet telgrafi” göndermişlerdir¹⁴.

Bundan sonraki süreçte 1 Ağustos 1926 itibarıyla hahambaşılığın dini ve dünyevi yetkilerinin ayrılıp dünyevi yetkilerinin yok edilmesi ve Lozan'daki haklardan feragat edildiğinin bir kez daha açıklanması üzerine¹⁵ dönemin İspanya devleti ile Türkiye'deki Museviler arasında “bağ ve sadakat” olduğu yönündeki tartışmalar 1931 yılına kadar önemini kaybetmiştir.

10 Mayıs 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinin bir haberine göre İspanya'daki Cumhuriyet hükümeti; “vaktile İspanyol Kralları tarafından Katoliklik taassubu saikasıyla memleketten ihraç olunan ve şimdiye kadar İspanyolcayı bırakmayan Yahudileri tekrar memlekete kabul etmeğe ve bunlardan avdet edeceklere her türlü teshilatı (kolaylıklar)”

13 “Musevilerin Müracaatı”, *Halk Gazetesi*, nr.84, 21 Şubat 1926, 1,2.

14 “Museviler Hakkında Tahkikat”, *Halk Gazetesi*, nr.86, 23 Şubat 1926, s.4.

15 Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler...*, s.73-74.; Rifat N. Bali, ...*Bir Türkleştirme Serüveni(1923-1945)*, s.90.

göstermeyi kararlaştırmıştır¹⁶. 11 Mayıs 1931’de Cumhuriyet gazetesi, Türkiye’deki Musevilerin İspanyol hükümetinin bu davetine “*icabet edip etmeyecekleri hakkında*” soruşturma yaptıklarını duyurmuştur. Gazete yetkilileri öncelikle Hahambaşı Becerano Efendi ile görüşmek istemişlerdir. Ancak Becerano Efendi “*80 yaşında ve hasta olduğundan*” görüşmemişlerdir. Buna rağmen Becerano Efendi’nin “*Türkiye Musevilerinin İspanya’ya gitmeyeceklerine kani olduğu*” sonucuna ulaşmışlardır. İlaveten gazetenin bir muharriri dönemin Musevi Eskenazi Cemaati¹⁷ başhahamı ve aynı zamanda felsefe doktoru olan Marküs ile görüşme yapmıştır. Marküs şu açıklamayı yapmıştır:

“-Bundan takriben beş sene evvel de İspanya Kralı Musevileri İspanya’ya davet etmişti. Fakat kimse gitmedi. Türk vatandaşı olan ve burada yerleşmiş bulunan Musevilerin yerlerinden bile kıvıldamayacaklarına emin olabilirsiniz. Belki üç beş kişi iş bulmak için gider. Fakat bu diğerleri hakkında bir hüküm vermeği istilzam ettirmez. Son senelerde binlerce Musevi Türkiye’yi terk etmiştir. Gidenler sırf iktisadi sebeplerden İngiltere’ye, Fransa’ya, Almanya’ya, Amerika’ya ve sair memleketlere hicret etmektedirler. Binaenaleyh bu defa da İspanya’ya kimse gitmeyecektir”.

Muharririn görüşebildiği bir başka kişi ise dönemin Beyoğlu Musevi Lisesi katibi-umumisi olan Bohor Baroh Efendi’dir. Baroh Efendi de başhaham Marküs’e benzer bir açıklama yapmıştır:

*“-İspanya Cumhuriyeti kat’iyyen bilmelidir ki hiçbir Musevi Türkiye’den kalkıp oraya gitmez. Museviler; bunca seneden beri yaşadıkları ve vatandaşlık sıfatını haiz oldukları Türkiye’de kalacaklardır. Mez-kûr beyannameye kulak asacak bir tek Musevi olduğunu zannetmiyorum”*¹⁸.

16 “İspanya, Musevileri Davet Ediyor!...”, *Cumhuriyet*, nr.2515, 10 Mayıs 1931, s.2. Haberin devamında İspanya’nın ünlü kraliçesi İsabella tarafından ülkeden çıkarılan Yahudilerin “*kısmı küllisini Türk şefkati ve merhameti Türkiye’ye celp (davet) ve kabul etmişti*” hatırlatması yapılmıştır.

17 Türkiye’deki resmi nüfus sayımlarında Musevilerin mezhepsel dağılımı gösterilmemiştir. İlaveten Cumhuriyet Arşivi’nde de Musevilerin mensup oldukları mezheplerle alakalı –erişime açık- herhangi bir belge yoktur. Ancak genel olarak bilindiği üzere İspanya kökenli olan ve Sefaradlar olarak bilinen Museviler daima çoğunluğu oluşturmuşlardır. Sefaradlar haricinde Orta ve Doğu Avrupa kökenli olan Aşkenaz Musevileri de mevcuttur. Amerikan Arşivindeki bir kayda göre 1932 yılında Türkiye’deki toplam Musevi nüfus yaklaşık olarak 80 bindir ve bu nüfusun 72 binini Sefarad Musevileri oluştururken geriye kalan 8 binini Aşkenaz Musevileri oluşturmaktadır. Bkz. Amerikan Elçisi Charles H. Sherrill’in Türkiye’deki Musevi nüfus hakkındaki Washington’daki devlet sekreterliğine gönderdiği 11 Temmuz 1932 tarihli yazı *Amerikan Arşivi*, Central File: Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters., People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression, Massacres. Pogroms., July 15, 1930 – May 1, 1936. July 15, 1930 – May 1, 1936. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1930 -1944. National Archives (United States). Archives Unbound, <https://limk.gale.com/apps/doc/SC51114711985/GDSC?u=cumhurb&sid=GDSC&xid=499d933f>. Accessed 7 Apr. 2020. Fakat kanaatimizce Musevi nüfusun mezhepsel dağılımı için verilen rakamların kesinliği şüphelidir. Zira Türkiye’deki Museviler arasında Aşkenaz ve Sefaradlar haricinde de mezhepler mevcuttur.

18 “Museviler, İspanya’ya Gitmek İstemiyorlar”, *Cumhuriyet*, nr.2516, 11 Mayıs 1931, s.4. Haberde kendisiyle görüşme yapılmış olan dönemin Eskenazi (Aşkenaz) Cemaati başhahamının yalnızca soyadı yazılmıştır. Başhahamın tam adı Dr. David Markus’dur. Bu haberde dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise İspanya’nın davet ettiği Musevilerin -İspanya kökenli olan ve İspanyolca konuşan- Sefarad Yahudileri olmasına rağmen Eskenazi (Aşkenaz) Cemaati başhahamının da muhabirlerce bu davetin muhatabı olarak kabul edilmesidir.

11 Mayıs günü Son Posta gazetesi de İspanya'daki Cumhuriyet hükümetinin Musevileri “*davet ve kabul etmeye*” karar verdiğini birkaç cümleyle duyurmuştur. Ancak Türkiye'deki Musevilerin bu çağrı karşısındaki tutumlarına ilişkin hiçbir açıklama yapılmamıştır¹⁹.

12 Mayıs'ta Vakit gazetesi, Cumhuriyet gazetesinin haberlerindeki bilgileri kısaca aktarıp İspanya'nın davetinin “*eski bir meselenin tazelenmesine*” neden olduğunu ifade etmiştir. Bu mesele Türkiye'deki Musevilerin Türkçe konuşmak yerine asırlar önce kovuldukları ülkenin dili olan İspanyolca'yı konuşmalarındır. Bu vaziyet onları iyi bir şekilde kabul etmiş olan bu ülkeye karşı “nezaketsizlik eseri” olarak görülmektedir. Musevi aydınlarının bazıları bu durumu dikkate alarak Türkçeyi yaygınlaştırmak ve İspanyolca'yı bıraktırmak amacıyla bir Musevi cemiyeti kurmayı istemektedirler²⁰. Aynı günkü Milliyet gazetesi de İspanya'nın yapmış olduğu davetle, “*kendilerini adeta bir vatandaş telakki etmesine bir cevap olmak*” amacıyla Musevi vatandaşların “*Türkçeyi tamim için Musevi Cemiyeti*” teşkil etmeye karar verdiklerini duyurmuştur²¹.

20 Mayıs'ta daha önce Cumhuriyet gazetesinin İspanya'nın davetiyle ilgili olarak dönemin önde gelen Musevileriyle yapmış olduğu röportajların bir benzeri de Yarın gazetesi tarafından yapılmıştır. Yarın'a göre, Musevilerin İspanya tarafından davet edildikleri ve orada toplanacaklarına dair haberler sızmıştır. Üstelik haberlerin “ecnebi mehfillerinde” zuhur ettiği iddiası mevzuya daha fazla “ehemmiyet” vermiştir. Bu yüzden de gazete yetkilileri konuyla alakalı araştırma yapmışlardır. Buna göre “kral Ferdinand ve kraliçe İzabel” tarafından Musevilerin sürgünü için çıkarılan “emirname” nin lağv edilmesi söz konusudur. Zaten İspanya hükümetince bu emirnamenin ilgası için uzlaşma sağlanmış olduğundan sonuç, “*Musevilerin Türkiye'den ayrılıp ayrılmayacağına bağlı*” olmalıdır. Konuyla ilgili olarak görüşlerine başvuru yapılan Milaslı Got (Gad) Franko E., “*Böyle bir teklif kat'iyen yoktur*” demiştir. Musevi Lisesi müdürü M. Marküs, “*150 sene evvel bizi İspanya'dan tardedtiler. Allahtan olmuş ki biz buraya gelmişiz. Katolikler tarafından bunca mezalime duçar olduktan sonra İspanya'ya avdetimize imkân ve ihtimal yoktur*” cevabını vermiştir. Galata Musevi Mektebi müdürü M. Benvaniste, “*Biz Türküz 450 seneden beri buradayız. Türklere karşı minnettarız. İspanya'ya avdet lâfını gülererek dinleriz ve Engizisyon başrahibin Terkemado'nun ismini lanetle anarız. İspanyolların (otodafe)lerindeki mezalini unutmuyoruz.*” demiştir. Musevi Lisesi kâtipi umumisi M. Bruh, “*Kat'iyen gitmeyiz. Maziyi unutmadık. Hem İspanya'daki cemaat*

19 “Yahudiler ve İspanya”, *Son Posta*, nr.283, 11 Mayıs 1931, s.2.

20 “Museviler İspanya'ya Gitmeyecekler”, *Vakit*, nr.4789, 12 Mayıs 1931, s.3.

21 “Türkçe”, *Milliyet*, nr.1884, 12 Mayıs 1931, s.3.

heyeti idaresi bura hahamlığına yolladığı mektupta, oradaki sefaleti uzun uzadıya anlatmıştır.” açıklamasını yapmıştır. Musevi Mektebinin Fransızca öğretmeni M. Vatan, “Henüz tarihi unutmadık. Engizisyon devri gözümüzün önünde, o kadar ki, şimdi yakında manastırların alevleri tarihi bir sadadır.” diyerek düşüncesini belirtmiştir. Eşkenazi Musevi Cemaati Muhtelit Mektebi müdürü Mm. Süryano ise “Bunu şimdi işitiyorum. Çatı başıma yıkılsaydı bu kadar şaşırmazdım. Eğer siz Musevi olsaydınız böyle bir şeyi düşünmeyeceğinizi bilir ve sormazdınız bile!” diyerek daha ilginç bir tepki vermiştir²². Dikkat edilirse bu haberde kendileriyle görüşme yapılmış olan Musevilerin isimleri ve hatta unvanları Cumhuriyet gazetesinden daha farklı bir şekilde yazılmıştır. Ayrıca Eşkenazi Cemaatinin Muhtelit Mektep müdürü olarak tanıtılan “Mm. Süryano”, dönemin Sivil Meclis Reisi Hanri Soriano olmalıdır.

21 Mayıs 1931’de Cumhuriyet gazetesi Türkiye’deki Musevilerin İspanya’ya gidip gitmeyecekleri konusunda yeniden haber yapmıştır. Bu haberde; İstanbul Musevilerinden ve Dışişleri eski memurlarından Yuşa Efendi’nin, İspanya’nın Musevileri daveti hakkında, gazeteye göndermiş olduğu mektup yayınlanmıştır. Bu mektupta Türkiye’deki Musevilerin İspanya’nın davetine neden icabet etmedikleri şöyle anlatılmıştır:

“-Türkiye Musevi’leri vaktile İspanya’dan hicret eden felâketzedelerin evlât ve ahfadındandır. Bunların bu memlekette ecdadına yapılan zalimane katliamdan kalpleri cerihadar olduğuna göre nasıl olur da babalarının kanlarıyla boyadıkları İspanya toprağına ayak basarlar? Engizisyona ait feci vekayii yerinde tahattur etmekle pek müteessir olması icap eden Musevi’ler eski vekayiin cereyan ettiği bu meş’um yerlerde tekrar tavattun edecek kadar belâhati fikriyeye mi maliktirler?

Bundan maada Türkiye Musevi’leri müreffeh bir halde yaşamakla beraber asıl hakim olan milletten şikâyeti mucip bir tazyik görmedikleri gibi daima vatandaşlık hukukunu muhafaza etmek suretile mes’ut yaşamaktadırlar. Bu şerait dahilinde nasıl olur da bize mihmannüazlık gösteren aziz bir vatani unutup ecdadımıza fenalık eden bir memlekete gideriz?

Umuni bir maraz olan iktisadî buhran Türkiye’de en hafif hissedildiğinden Türkiye’de yaşamak İspanya’da yaşamaktan daha hayırlıdır. Bizi buradan uzaklaştırmak isteyenler beyhude çalışıyorlar. Biz gördüğümüz müşfikane muameleden dolayı bu memlekete medyun- u şükranız ve ömrümüz oldukça buradan ayrılmayacağız”²³.

Amerikan Arşivinin Türk basınında çıkan haberlerle ilgili kayıtlarında 1931 yılı Mayıs ayında Cumhuriyet gazetesi başta olmak üzere- bu konuyla ilgili yapılan haberler hakkında şöyle bir değerlendirme vardır:

22 “Museviler Şiddetle Reddediyorlar!”, *Yarın*, nr.506, 20 Mayıs 1931, s.1,3. Anlaşıldığı kadarıyla röportaj yapılan Musevilerin genellikle soyadları yazılmış ve öncesinde kullanılan “M.” kısaltması ile Fransızca bir hitap sözcüğü olan Mösyö (Bay) tabiri kullanılmak istenmiştir.

23 “Türkiye Musevileri”, *Cumhuriyet*, nr.2526, 21 Mayıs 1931, s.4.

“Basın, İzabella ve Ferdinand zamanında ülkeden sürgün edilenlerin soyundan gelen İspanyolca konuşan Musevilerin İspanya'ya geri dönmelerine kolaylık sağlamak için yeni İspanya hükümetinin bildirilen kararına hatırı sayılır ölçüde önem vermekte. Muhabirler tarafından danışılan önde gelen Musevilerin, Türkiye'nin İspanyolca konuşan Musevileri arasında bu fırsattan avantaj elde etmek için hiçbir eğilim olmadığını ifade ettikleri iddia edilmekte. Aksine ifade ediliyor ki “Türk Dilinin Genel Kullanımı İçin Dernek” oluşturulması üzerinde düşünülmekte. Anlaşıyor ki çoğu Musevi şahsi olarak, ekonomik sebeplerden ayrıca Türklerin belirgin Musevi karşıtlığından (dolayı) taşındıklarından, en azından İspanya'ya taşınmanın olabirliğinin düşüncesine sahipler. Bununla birlikte onlar (Museviler) çok fazla zekiler; bir topluluk olarak alenen İspanya'ya göç ilanı da Türklerin kötü davranması için daha ileri bir bahane verir. Hasta olduğu iddia edilen Hahambaşı konuyu muhabirlerle tartışmayı reddetmiştir²⁴”.

Türk basınında İspanya'nın Musevileri daveti hakkında başka haberlerin olup olmadığını öğrenebilmek amacıyla -1931 yılı mayıs ayındaki ulaşabildiğimiz sayılarını- incelediğimiz Akşam ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde bu konuya dair herhangi bir habere rastlamadık. Dönemin diğer gazetelerinin 1931 yılı mayıs ayına ait sayılarına ulaşamadık. Bu konu hakkında Rıfat Bali'nin Türkiye'deki Musevileri 1923-1945 yılları içerisinde etkileyen olayları konu edindiği eserinin ekler kısmında oluşturduğu kronolojide bir bilgi geçmektedir. Onun verdiği bilgiye göre 13 Ekim 1931 tarihinde basında “Türkiye Yahudileri İspanya'ya yerleşiyorlar” söylentisi çıkmıştır. Ancak bu bilgiyi hangi kaynak üzerinden elde ettiğini açıklamamıştır²⁵. Ayrıca Musevilerin İspanya'ya gidip gitmeyecekleri hakkında 1931 yılı Mayıs ayı içerisinde gündeme gelen haberlerden bahsetmemiştir.

Öte yandan bu konuyla ilgili olarak Rıfat Bali'nin vermiş olduğu tarihle örtüşebilecek bir bilgiye Amerikan Arşivi'nde Türk basını üzerine tutulan kayıtlardan 3 Eylül 1931 ile 14 Ekim 1931 tarihlerini kapsayan belgede rastlamaktayız. Belgeye göre Türkiye'deki Musevilerin İspanya'ya göç etmeyeceklerini bildiren ayrıntılı bir açıklama bu tarihler arasında Akşam gazetesine Sivil Meclis Reisi Hanri Soriano tarafından verilmiştir. Soriano bu açıklamayı dönemin Times gazetesinde yer alan bir söylenti üzerine yapmıştır. Times'a göre Türkiye'deki ve diğer Akdeniz ülkelerindeki İspanyolca konuşan Yahudiler, İspanya'daki son devrimin yaratmış olduğu yeni durumdan avantaj elde

24 Türk basınında 30 Nisan 1931 ile 15 Mayıs 1931 tarihleri arasında çıkan haberler hakkında Amerikan Konsoloslğunun 4 Haziran 1931 tarihli derleme dosyası. *Amerikan Arşivi*, Central Decimal File 867.9111, Internal Affairs Of States, Public Press., Newspaper., Turkey, Clippings And Items., JAN, 15 1930 – JUL. 29 1931. January 15, 1930 – July 29 1931. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802- 1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1930- 1944. National Arcihives (United States). Archives Unbound, <https://link.gale.com/apps/doc/SC511482485/GDSC?u=cumhurb&sid=GDSC&xid=ee4252c.9>. Accessed 6 Apr. 2020.

25 Rıfat N. Bali, ...*Bir Türkleştirme Sertveni (1923-1945)*, s.564.

etmek için İspanya'ya toplu halde göç etmeyi tasarlamaktadırlar. Belgedeki kaydın devamı şöyledir:

“Soriano'ya göre Türkiye'deki Yahudiler, Türklerle birlikte en iyi şartlar altındadırlar ve onların göç etmelerini akla getirecek hiçbir şey olmamıştır. Aksine onlar, gitgide İspanyol dilini bırakarak Türkçeye adapte olmaktadır. Soriano'nun söylediklerine karşın sır değildir ki Türkiye'de Yahudi unsuru göç yöntemi sayesinde hızlıca gözden kayboluyordu ve onlar bilhassa Latin Amerika'nın İspanyolca konuşan ülkelerine doğru cezbedildiler. Ki onların çoğunun, daha yakın ve Avrupalı olan İspanya'ya gitmeyi düşünüyor olmalarına şaşırarak için hiçbir sebep olmayacaktır. Soriano'nun yarı resmi pozisyonu göz önüne alınca almış olduğu pozisyonundan başka uygun bir pozisyon olamazdı”²⁶.

Yukarıda aktardığımız belgede yer alan bilgileri teyit etmek amacıyla Akşam gazetesinin 3 Eylül-14 Ekim 1931 arasındaki sayılarını inceledik. Gazetenin bu zaman dilimindeki nüshalarından yalnızca 2 Ekim 1931 ve 14 Ekim 1931 tarihli nüshalarının tamamı ile 1 Ekim 1931 tarihli nüshasının ilk sayfası haricinde bütün sayılarına ulaşabildik. Fakat ne yazık ki bahsi geçen haberi tespit edemedik. Bu sebeple haberin günümüze ulaşmayan bu nüshalarda ve yahut da başka bir gazetede bulunma ihtimali mevcuttur. Zira Amerikan Arşivi'nde Türk gazeteleriyle ilgili olarak tutulan kayıtlar incelediğimiz kadarıyla detaylı ve dikkatli bir şekilde yazılmıştır. Dolayısıyla haberin mevcut olmama ihtimali kanaatimizce çok zayıf bir olasılıktır. İlâveten Avram Galante de bu belgede yer alan gazete haberinden bahsetmiştir. Ancak onun verdiği bilgiye göre Vakıf gazetesi²⁷, Hanri Soriano'nun bu konuyla alakalı düşüncelerini sormuştur. Soriano da şu cevabı vermiştir:

“Özellikle Türkiye Yahudileri İspanya'ya dönmeyi düşünmezler. Zira onlar, memleketin sahipleriyle en iyi ilişkiler içinde olmayı sürdürüyorlar. Aramızda hiçbir uyumsuzluk olmamıştır. Bunun bilinmesi iyi bir şeydir”²⁸.

Galante, Vakıf gazetesini zikretmiş olduğundan Amerikan Arşivi'ndeki bilgileri dikkate alarak Vakıf gazetesinin -1931 yılı- eylül ve ekim aylarındaki sayılarını inceledik. Böylece 13 ve 14 Ekim tarihlerinde bu konuyla ilgili iki haberin mevcut olduğunu gördük. 13 Ekim'de öncelikle Times gazetesinde çıkan haber²⁹ anlatılmıştır. Buna göre;

26 Türk basınında 3 Eylül 1931 ile 14 Ekim 1931 tarihleri arasında çıkan haberler hakkında Amerikan Konsoloslğunun 11 Kasım 1931 tarihli derleme dosyası. *Amerikan Arşivi*, 867.9111. numaralı belge.

27 Her ne kadar ana metinde Vakıf gazetesi demiş olsa da dipnotunda İstanbul'da çıkan Hamenora dergisinin 1931 yılındaki 10-12. sayılarına ve sayfa olarak da 239. sayfasına atıf yapmıştır. İlâveten ay ve güne dair açıklama yapmamıştır.

28 Avram Galante, *Türkler Ve Yahudiler*, 3. Baskı, İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 1995, s.76.

29 Vakıf gazetesi tarafından çevirisi yapılan bu haber Times gazetesi tarafından 7 Ekim 1931'de yayımlanmıştır. Yapılan tercüme içerikle uygun olduğu için burada haberi ayrıca aktarmadık. Haberin kaynağı Times'ın Madrid'de bulunan muhabiridir. Bkz. “The Sephardic Jews”, *The Times*, 7 Ekim 1931, s.13.

İspanya'nın krallık döneminde 1492 yılında sürgün ettiği Yahudiler, Cumhuriyet devrinin getirdiği özgürlüklerden faydalanmak niyetindedirler. Zira 400 yıldır ilk defa Madrid'de bir Yahudi'nin "resmen evlenmesi" bunu kanıtlayan delillerden biridir. Fas Yahudilerinden biri de İspanya hükümetine başvurarak 1492 yılındaki fermanın ilga edilmesini talep etmiştir. İspanya'dan 1492'deki fermanla sürgün edilen Musevilerden geriye Madrid ve Barselona şehirlerinde ticaret ve sarraflıkla uğraşan "küçük" bir topluluk kalmıştır. 1931 yılında bu topluluk hem Barselona'da sinagog inşa etmeye hem de Toledo'daki eski sinagoglarını "istirdat etmeye" (geri almaya) çalışıyordu. Yakın Doğu'da yaşayan Musevilerin okullarında ve gazetelerinde İspanyolca'yı koruduklarını gören "İspanya ricali", Doğu Yahudileri ile "anavatanları" arasında resmi bir ilişki kurmak için uğraşmışlardır. Hatta vefat etmiş olan diktatör Primo de Rivera, İspanyol nüfuzunu yaymak için yaptığı planlarda, zamanında İspanya'dan sürülen Yahudileri düşünerek onlardan faydalanmayı ihmal etmemiştir. Diktatör planını uygulamak için İspanya Dışişlerine bağlı bir daire meydana getirip "Harsî Münasebetler Heyeti" adını vermiştir. Cumhuriyet idaresi de bu teşkilatı korumuştur. Teşkilatın amacı İspanyol kültürünü yaymak için çalışmaktır. İspanya, bu teşkilatın kuruluşundan sonra İspanyol yazarlarından Don Ernesto Cabellero'yu Doğu'ya göndermiştir. Don Ernesto, Yunanistan ve diğer Balkan ülkelerini gezdikten sonra Türkiye'ye gelerek araştırmalar yapmıştır. Sonrasında İspanya'ya geri dönüp ilgili heyete bilgi vermiş ve ardından yine Doğu'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Don Ernesto'nun tespitlerine göre zamanında İspanya'dan sürülen Yahudilerden 65.000'i Selanik'te, 26.000'i Yugoslavya'da, 20.000'i Romanya'da ve 14.000'i Bulgaristan'dadır. Don Ernesto'nun Türkiye'deki Museviler hakkında ne söylediği bilinmemektedir. Muhtemeldir ki şu andaki ikinci gezisinde bu konuyla ilgilenecektir. Öte yandan ilk gezisinde gittiği ülkelerdeki Yahudilerle alakalı bazı tespitler yapmıştır. Buna göre Yahudiler İspanyol filmlerini ve müziklerini çok sevmektedirler. Bunu öğrenen İspanya hükümeti Yakın Doğu'ya pek çok kitaplar göndermeye ve Yahudilerin çıkardığı gazetelerin modern İspanyolca ile yayınlanmasını teşvik etmeye başlamıştır³⁰.

Ertesi gün (14 Ekim'de) "Günün Haberleri" köşesinde –kendisiyle görüşme yapılmış olan- Musevi Cemaati Sivil Meclis Reisi Hanri Soriano'nun bu konu hakkında söyledikleri okuyucuya sunulmuştur:

"İngiliz gazetesinde yazılan malumat muharririn muhayyalesinde vücut bulmuş olsa gerek. İspanya cumhuriyetinin birkaç asır evvel Yahudilerin kovulmasından memlekete gelen büyük zararı takdir etmesi kadar tabii bir şey yoktur.

30 "Memleketimizdeki Yahudiler İspanya'ya Mı Gidiyor?", *Vakit*, nr.4943, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1931, s.5. Haberin alt başlığı "İspanya'dan gelen Don Ernesto Balkanlarda Yahudileri toplayıp eski memleketlerine götürmek için hazırlık yapıyor!" şeklindedir.

Fakat Museviler ananeleri icabı kendilerine yapılan iyilik ve kötülükleri asla unutmadıkları için hiçbir vakit toplu bir halde ve bir teşkilat dairesinde avdetleri mevzuu bahsolamaz.

Don Ernesto namında bir adamın mevcudiyetinden haberim olmadığı gibi bugüne kadar da yapıldığı yazılan teşebbüsler hakkında bir şey işitmedim. İspanya hükümet erkanını böyle bir teşebbüsün semere vermiyeceğini anlayacak kadar zeki zannediyorum. Vaktile İspanya'dan hicret etmiş olan Musevilerin hepsi buldukları memleketlerde az çok refah içinde yaşamakta ve hiçbir şikayette bulunmamaktadırlar.

Bilhassa Türkiye Musevileri öteden beri öz Türklerle gayet iyi münasebette buldukları ve hiçbir vakit arada münafereti mucip ahval olmadığı cihetle İspanya'ya dönmeyi hayallerinden bile geçirmemektedirler.

Toplu bir şekilde muhaceret ancak bir zaruret karşısında olabilir. Böyle bir zaruret olmadığına göre yazılanlar Taymis'de de olsa yalandır... ”.

Soriano konuşmasının devamında Musevilerin İspanyolca'yı bırakmamalarının İspanya hükümetinin aldığı kararda etkili olduğu mevzusuna da değinmiştir. Dilin öneminin farkındadır. Ona göre İspanyolcanın Museviler arasında korunmasının pek çok nedeni vardır. Eski dönemlerde Museviler kimi diğer unsurlar gibi ayrı ikamete mecbur bırakılmışlardır. Böylece “hâkim unsurlarla” ilişkileri “gayet az” olmuştur. Doğal olarak bu şartlar içerisindeki Musevi çocukları anne ve babalarının konuştuğu İspanyolca'yı öğrenmişlerdir. Fakat Türkiye’de şu anki durum çok farklıdır. Türkiye Musevileri Türkçeyi anadil olarak “tedricen” de olsa kabul edeceklerdir. Bunun için gerekli “tedbirler” alınmıştır³¹. Soriano’nun bu röportajı Times gazetesine 15 Ekim günü –İstanbul’daki muhabiri aracılığıyla- yansımıştır. Haberde konuyla ilgili olarak yapılan açıklama şöyledir:

“439 yıl önce İspanya’dan sürgün edilen Sefarad Yahudilerinin soyundan gelenlerin (İspanya’daki) yeni Cumhuriyetçi Hükümet tarafından ülkeye geri dönmeleri için teşvik edildiklerine dair Madrid’den The Times’da yayınlanan haberlerle ilgili olarak İstanbul’daki Musevi Toplumunun Laik Konsey Başkanı basına açıklama yaptı.

O, Türkiye’de yaşayan İspanyol Yahudilerinin orada Türk hükümetinden her düşüncüyü/anlayışı aldıklarına ve oldukları yerde oldukça rahat olduklarından İspanya’ya geri dönmeyi arzu etmediklerine dikkat çekiyor. Gerçek şu ki okullarındaki tüm öğretimin şimdi Türkçe olarak devam ettirilmesi ve (müfredatın) iyi Türk vatandaşlıklarının ortaya çıkarılması maksadıyla çerçevelenmesi, onların Türkiye’yi benimsedikleri ülke olarak tanıdıklarının kanıtıdır”³².

14 Ekim günkü Milliyet gazetesine göre de bazı yabancı gazetelerde Türkiye’deki Musevilerin İspanya’ya çağırıldıkları, oraya gitmelerinin söz konusu olduğu

31 “Yahudiler Gidiyor Mu?”, *Vakit*, nr.4944, 14 Teşrinievvel (Ekim) 1931, s.4. Gazetenin ilk sayfasının sağ üst köşesinde bu haberin reklamı yapılarak “Türkiye Yahudileri ve İspanya” başlığı atılmıştır.

32 “The Jews In Turkey”, *The Times*, 15 Ekim 1931, s.13.

yazılmaktadır ve Musevi Cemaati bu rivayetleri ortaya atanları “protesto” etmektedir. Gazete, dönemin “tanınmış” Musevilerinden “şair İsak Frera B.” ile görüşerek onun bu mevzudaki görüşlerini aktarmıştır:

“Türkiye Musevileri böyle bir seyahati hayallerinden bile geçirmezler. Bunlar İspanyol propagandasıdır ki, Türkiye Yahudilerinde kat'iyen makes (yansıma) bulmamıştır.

Türkiye Musevileri kendilerini Türk camiası haricinde ad etmez ve Yahudi denilmesini hakaret sayar.

İspanyolca'yı bilmekliğimiz hisslen çoktan veda ettiğimiz topraklara avdetimizi mucip olamaz. Hem bu propaganda meselesi bugünün meselesi değildir. Biz daha beşikte iken İspanyollar bu propagandayı yaparlardı. Biz Türküz ve daima Türk kalacağız. Bununla iftihar ederiz. Türklük içinde ayrı bir camia olamaz ve bu gibi propaganda neşriyatı Türklük aleyhinde olduğu için nefretle protesto ederiz!... ”³³.

Genel olarak baktığımızda Türkiye'deki Musevilerin İspanya'ya gidip gitmeyeceklerine dair haberler ilk olarak 1931 yılı Mayıs ayında Cumhuriyet gazetesi tarafından yapılmıştır. Dönemin diğer bazı gazeteleri de konuyla ilgilenmiştir. Akabinde bu mevzu 1931 yılının ekim ayında ikinci kez gündeme geldiğinde Vakit gazetesi tarafından haber yapılmıştır. Cumhuriyet gazetesi bu defa konuya karşı ilgisiz kalmıştır. Gerek mayıs ayındaki gerekse de ekim ayındaki konuyla ilgili haberler incelendiğinde Türkiye'deki Musevilerin İspanya'nın davetine icabet etmedikleri sonucuna varabilmekteyiz³⁴.

2. İspanya Konsoloslğunun Musevileri Göçe Teşvik Etmesi

1931 yılında gündeme gelen Türkiye'deki Musevilerin, İspanyol hükümetinin daveti üzerine İspanya'ya gitmeleri meselesinin sonraki süreçte bir daha kamuoyunun gündemine geldiğini söyleyebileceğimiz başka bir habere rastlamadık. Ayrıca Cumhuriyet arşivinde de bu konuyla ilgili olarak ne 1931 yılı ve öncesine ne de sonrasına ait herhangi bir arşiv belgesine ulaşabildik. Yalnızca Amerikan Arşivinde 3 Aralık 1946 tarihli bir belgede İspanyol konsoloslğu otoritelerinin İstanbul'daki Sefarad Musevilerini İspanya'ya geri döndürmeyi teşvik ettikleri bilgisi mevcuttur. Belgede konuyla ilgili olarak şu izahat yapılmıştır:

“İstanbul'daki İspanyol Konsoloslğu yetkililerinin, şehrin önde gelen Sefarad Yahudilerinden bazılarına İspanya'ya geri dönmeyi isterlerse onlara her (türli) kolaylığın sunulacağını haber verdikleri (konusunda) genel olarak güvenilir bir kaynak tarafından Elçiliğin bilgilendirildiğini

33 “Musevileri Davet”, *Milliyet*, nr.2039, 14 Teşrinievvel (Ekim) 1931, s.3.

34 İspanya'nın Musevileri davetiyle ilgili olarak 1931 yılı içerisinde konunun gündeme geldiği Mayıs ve Ekim ayları için incelediğimiz gazeteler aynıdır. Ancak Yarı gazetesi 19 Ağustos 1931 tarihinde kendi kendisini kapatmıştır. Bkz. “Yarın, Neşriyatını Tatile Karar Verdi”, *Yarın*, nr.597, 19 Ağustos 1931, s.1.

rapor ettiğim için onur duyuyorum. (Bu Yahudiler Engizisyon zamanında İspanya'dan ayrılanların soyundan gelenlerdir. O zamandan beri Türkiye'de olmalarına rağmen kendi aralarında İspanyol dilini konuşmaya devam ediyorlar. Onların çoğu ticarette başarılı oldular.) İspanyol otoritelerinin Yahudilere, bu ülkeye (Türkiye'ye) geri dönmeyi istedikleri takdirde kendilerine İspanyol pasaportlarının verileceği ve Türk pasaportlarını tutmalarına müsaade edileceği bilgisini verdikleri söyleniyor. Bununla birlikte Türk hükümeti iki ulusluluğu tanınamaktadır ve eğer Sefarad Yahudileri İspanyol vatandaşlığı elde ederlerse Türk vatandaşlıklarını kaybetmiş sayılacaklardır.

İspanyol elçiliği personelinin bir üyesi bu elçiliğin (Amerikan) bir memuruyla olan konuşmasında İspanyol hükümetinin 1920'lerin başında³⁵ Yakın Doğu'daki Sefarad Yahudilerine İspanyol vatandaşlığı teklif ettiğini ifade etti. O, ilgilerini (o zaman) belirtmiş olanların şimdi İspanya'ya geri dönmek için teşvik edildiğini söyledi. Bu İspanyol yetkilisi İspanya'da antisemitizmin hiç olmadığını vurgulamak için bu olayı ele aldı.

Yukarıda bahsedilen kaynak ayrıca Yunan hükümetinin Selanik'te ikamet eden Sefarad Yahudilerinin İspanya'ya geri dönmesine hiçbir itirazı olmadığını ve (yine Yunan hükümetinin) bu Yahudilere verilen İspanyol pasaportlarını kabul edeceğini de bildirdi.

Türk hükümetinin ülkeden sermayenin ayılmasına izin vermek (konusunda) direnç göstermesi Türkiye'den ayrılan İspanyol Yahudilerini vazgeçirebilecek bir faktör olabilir. Büyükelçilik (Amerikan), büyük bir servet toplayan Yahudilerin kendileriyle birlikte İspanya'ya paralarını alabileceklerine dair herhangi bir düzenleme duymamıştır.

Bu durumla ilgili ileri gelişmeler rapor edilecektir”³⁶.

Her ne kadar yazının sonunda bu durumla ilgili ileri gelişmelerin rapor edileceği belirtilmişse de biz konuyla alakalı başka hiçbir belgeye ulaşamadık. Yine de Amerikan Arşivinin 1949 yılına kadar olan kısıtlı bir bölümünü inceleme imkânımız olduğu için şayet arşivin tamamı incelenebildiği takdirde başka belgelerin de tespit edilebileceği kanaatindeyiz. Öte yandan bu belgede geçen çift ulusluluk meselesinin Türkiye tarafından tanınmadığı ve bu sebeple de İspanyol vatandaşı olacak Musevilerin Türk

35 Burada İspanya'nın Sefaradlara –önceki- vatandaşlık teklifi hakkında “1920'lerin başı” olarak verilen bu tarih ile Eskenazi Cemaati başhahamı Dr. Markus'un 1931 yılındaki röportajında “bundan takriben beş sene evvel de İspanya kralı Musevileri İspanya'ya davet etmişti” sözünde geçen tarihin işaret ettiği gerçek bir olay olmalıdır. Burada net bir tarih ifade edilmediği için 1920'den itibaren basın üzerinde araştırma yapılırsa belki de İspanya'nın 1931'den daha önceki bir tarihte Musevilere vatandaşlık teklifi sunduğu bilgisine ulaşılabılır. Ancak hangi gazetede ne zaman haber yapılmış olacağına dair herhangi bir ipucu olmadığı için böyle bir incelemeyi gerçekleştiremedik. Öte yandan dikkat çekici bir diğer nokta ise bu tarihin 1926'da Türk basınında gündeme gelen İspanya'ya Telgraf Olayı hadisesine yakın bir tarihe denk düşebilme ihtimalidir.

36 Amerikan Elçisi Herbert S. Bursley tarafından Washington'daki Devlet sekreterliğine 3 Aralık 1946 tarihinde gönderilen yazı. *Amerikan Arşivi* Cental File: Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters, People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression. Massacres. Pogroms., May 10, 1945- May 5, 1949. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949. National Archives (United States). Archives Unbound, <https://link.gale.com/apps/doc/SC511190131/GDSC?u=cumhurb&sid=GDSC&sid=ccc319f>. Accessed 6 Apr. 2020.

vatandaşlığından çıkarılacak olmasına yapılan vurgu dikkat çekicidir. Burada bahsedilen Türkiye'nin çifte vatandaşlığa karşı tutumu zaman içerisinde değişmiştir. Örneğin Almanya gibi ülkelerle çifte vatandaşlığa müsaade etmiştir. Oysaki ileride aktaracağımız üzere İspanya, 2000'li yılların başında dünyadaki ve dolayısıyla Türkiye'deki Sefaradlara vatandaşlık hakkı tanıdığına bu haktan yararlanmak isteyenler İspanyol yasaları gereğince -2015 yılındaki yasa değişikliğine kadar- mevcut vatandaşlıklarını kaybetmek zorunda kalmışlardır.

3. 2000'Lİ YILLARDA İSPANYA VE PORTEKİZ'İN SEFARADLARA VATANDAŞLIK HAKKI SUNMASI

3.1. İspanya'nın Sefaradlara Çifte Vatandaşlık Hakkı Sunması

2000'lerin başında İspanya, mevcut vatandaşlıklarından feragat etmeleri koşuluyla tüm dünyadaki Sefaradlar'a vatandaşlık hakkı sunmaya başlamıştır. Ancak daha sonra, İspanyol vatandaşı olacak Sefaradların mevcut vatandaşlıklarını bırakmadan çifte vatandaşlık sahibi olma hakları gündeme gelmiştir. Bu amaçla İspanya Adalet Bakanı Alberto Ruiz Gallardon ve Dışişleri Bakanı Jose Manuel Garcia-Margallo 22 Kasım 2012'de Centro Sefarad'ın Madrid binasında düzenledikleri basın toplantısında 1492 senesinde Katolik olmadıkları için ülkeden çıkarılan “*tüm Sefaradlara vatandaşlık haklarının iade edileceğini resmen*” ilan etmişlerdir. Adalet Bakanı Gallardon, bundan önceki prosedüre uygun olarak yapılmış ve bir müddettir bakanlıkta beklemede olan “2900 civarındaki” vatandaşlık başvurusunun çok kısa sürede sonuçlandırılacağını da ifade etmiştir. Ayrıca dünyadaki toplam “300.000 kadar” Sefarad'ın istedikleri takdirde bu haktan yararlanabileceklerini ve hızlıca işlemlerin sona ereceğini ve “*İspanya halkının bunu Sefarad kardeşleri ile tekrar buluşma olarak gördüklerini*” belirtmiştir. Böylece iki bakanlık tarafından ortaklaşa yasa tasarısı hazırlanmıştır. Bu konuyu haberleştiren Şalom gazetesinden Rafael Algranti, yeni yasanın Türkiye Yahudileri üzerine etkisini şöyle yorumlamıştır:

“Türkiye Yahudileri için ilk bakışta ‘Shengen vizesinden kurtulmak’ anlamına gelen ancak geri planda birçok avantajı içeren İspanyol vatandaşlığının oldukça rağbet göreceğini tahmin etmek zor olmasa gerek!...”³⁷.

Tasarının açıklanması üzerine Türkiye'de bilhassa Şalom gazetesi konuyla ilgili haberler ve röportajlar yayımlamıştır. Yasa tasarısının İspanya hükümetince onaylanması 2014 yılı Şubat ayında gerçekleşmiştir. İspanya Adalet bakanı Alberto Ruiz Gallardon,

37 Rafael Algranti, “İspanya Tarihi İle Barışıyor”, *Şalom*, nr.3266, 28 Kasım 2012, s.1,10.

1492 yılında ülkeden gönderilen Sefaradların İspanyol kültürü ve dilini dünya yaydıkları için onlara “borçlu” olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca “*onaydan geçen yasa tasarısı sadece bu yüz kızartıcı olayın telafi çabası olarak görülmemeli. Bu yasanın aynı zamanda İspanya’nın açık çeşitliliğe önem veren bir ülke olduğunu göstermesi açısından tarihi önemi var*” demiştir. Öte yandan Amerikan Sefarad Federasyonu Başkanı Lynne Winters de İspanya hükümetinin Sefaradlara mevcut vatandaşlıklarını terk etmek mecburiyetine düşmeden çifte vatandaşlık hakkının verilecek olmasından “*memnuniyet duyduklarını*” söylemiştir³⁸.

Bu onaydan birkaç hafta sonra Şalom gazetesinden Virna Banastey, İspanya’nın İstanbul Başkonsolosu Pablo Benavides Orgaz ile röportaj yapmıştır. Orgaz’a göre zaten Sefarad Yahudilerine vatandaşlık hakkı veren bir yasa vardır ancak yeni yasa tasarısı çifte vatandaşlığa müsaade edecektir. Orgaz, yürürlüğe girecek olan bu yasanın “*asıl amacının tarihte yapılan hatayı düzeltmek*” olduğunu vurgulayıp tasarının meclisten “*oybirliği*” ile geçmesini beklediğini söylemiştir. İspanyol Dışişleri Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı müştereken bu tasarımı meclise sunmuşlardır. Eski yasaya göre yapılmış olan başvurular halen geçerlidir. Zira yeni yasa ile eskisi uyumludur. Ancak eski yasaya göre başvuru yapmış olanların yenisine başvurmak istemeleri halinde konsolosluga gelip başvuru formu doldurmaları gerekecektir. Orgaz, Türk Yahudilerinin bu değişiklikten nasıl etkileneceklerine de değinmiştir:

“...Birçok kişi aralarında ben de bulunuyorum, eski uygulamanın haksızlık olduğunu düşünüyordu zaten. Yani bir kişiden, mevcut vatandaşlıktan feragat etmesini istemek doğru değil. Sonuçta Sefaradlar uzun yıllardan beri İstanbul’da Türkiye’de yaşıyorlar; mutlu Türk vatandaşları. Onların Türk vatandaşlığını feragat etmelerini istemek neden? Son birkaç yıldır, bu uygulamanın adil olmadığını savunanların sayısı artıyordu. Bu adaletsizliği önlemek için kendi medeni kanunumuzu değiştirmemiz gerekiyordu. Bu, çok önemli bir yasa değişikliği, bu nedenle de meclisten geçmesi şart”³⁹.

Gerekli belgelerle vatandaşlık başvurusunda bulunan birinin nihayetinde mutlaka İspanyol pasaportu alıp alamayacağı sorulması üzerine Orgaz şu yanıtı vermiştir:

“Biz burada süreci başlatıyoruz, ardından dosyayı İspanya’ya gönderiyoruz. Sonrasında bu Bakanlar Kurulu’nun bir kararıdır. Adalet Bakanlığı başvuruyu destekleyen belgelerin doğruluğunu onaylar. Bu belgeler arasında en önemli olan da Hahambaşılıktan alınacak olan sertifikadır. Bunun yanı sıra, başvuruya başka belgeler de eklenebilir. Bazen durum çok kolay, çünkü isimden-soyadından kolayca anlayabiliyorsunuz. İspanya’da akrabası olanlar, İspanya’da

38 “İspanya Sefarad Yahudilerinin Çifte Vatandaşlık Hakkını Onayladı”, *Şalom*, nr.3327, 12 Şubat 2014, s.1,9.

39 Virna Banastey, “Amaç Tarihi Hatayı Düzeltmek”, *Şalom*, nr.3330, 5 Mart 2014, s.1,4.

malı, mülkü olanlar Ladino konuşanlar, bunlarla ilgili belgeleri Hahambaşılıktan alınan sertifikaya tamamlayıcı unsur olarak ekleyebilir”⁴⁰.

Son yıllarda İspanyol pasaportu alan kimselere rastlanmadığı ve İspanya'nın her sene için bir kota sınırı olduğu bu sebeple de önceliğin Güney Amerika Yahudilerine verildiğinin ne derece doğru olduğunu ise şöyle açıklamıştır:

“Mevcut sistemde Latin Amerikalılara uygulanan sistem farklıydı. Onların bir istisnası vardı; ülkeler arasındaki özel ilişkilerden dolayı İspanyol vatandaşlığı alan Latin Amerikalıların mevcut vatandaşlıklarından feragat etmelerine gerek yoktu. Şimdi herkes bu uygulamadan yararlanacak.

İkinci olarak son yıllarda Türk Yahudilerinin İspanyol vatandaşlığı almadığı doğru değil, çünkü bizim burada işlemlerini tamamladığımız ve pasaportlarını teslim ettiğimiz kişiler oldu. Tam rakamı hatırlamıyorum ancak pasaport alan birkaç kişi oldu.

Problem şu ki gecikme gerçekten çok fazla. İnsanların gerçekten çok uzun zaman beklemesi gerekiyor ama bunun sebebi sadece bürokratik, yani bir kota sorunu değil. İspanyol Adalet Bakanlığı, sadece Sefaradların başvurularını değil, dünyanın herhangi bir yerinden yapılan tüm başvuruları –İspanyol biriyle evlendiği için ya da İspanya'da mülk aldığı için vatandaşlık isteyenleri- değerlendiriyor. Bürokrasi ile ilgili bir sorunumuz olduğu doğru, umalım ki yeni yasa bu durumu düzeltebilsin...

Ancak yeni yasa öyle bir beklenti yarattı ki, bundan sonra çok daha fazla başvuru alacağız, ve bu durum beni endişelendiriyor. Yine de yeni durum hakkında çok olumlu ve pozitif düşüncelerimiz var çünkü bu Sefarad Cemaatine borcumuz. Tarihte yaşanmış olayı düzeltmek istiyoruz. O dönemin politik gelişmelerini 500 yıl sonra tartışmak doğru değil ama şunu söyleyebilirim ki yeni yasada asıl amaç hatayı düzeltmek”⁴¹.

Yine Orgaz'ın verdiği bilgilere göre İspanyol vatandaşlığı alan kişilerin diğer tüm İspanyol vatandaşlarıyla aynı hak ve sorumluluklara sahip olabilmeleri için İspanya anayasasına uygun olarak yemin etmeleri gerekecektir. Ancak İspanya'ya gitmeleri zorunlu değildir. İlaveten İstanbul'da yaşayan ve başvurmak isteyen herkesin konsolosluğa bizzat gelmesi gereklidir. Zira Hahambaşılıktan temin edilen “sertifikanın” konsolosluğa ulaşması şarttır. Yine de bu işlerde “uzman olan bazı avukatlar” olduğu doğrudur ve bazı durumlarda bu insanlar süreci hızlandırmak için yardımcı olmaktadır⁴².

2014 yılı Mart ayında İspanya Adalet Bakanı Ruiz Gallardon, “Türkiye ve Venezuela gibi ülkelerde Yahudiler takip ediliyor, can güvenlikleri yok” diyerek Türkiye'yi eleştiren bir açıklama yapmıştır. Bakan, Türkiye'deki Sefaradların “can güvenliklerinden endişe duyduklarını ileri sürerek bu yüzden bu kişilerin parlamentoya sevk ettikleri çifte

40 Virna Banastey, “Amaç Tarihi Hatayı Düzeltmek”, *Şalom*, nr.3330, 5 Mart 2014, s.1,4.

41 Virna Banastey, “Amaç Tarihi Hatayı Düzeltmek”, *Şalom*, nr.3330, 5 Mart 2014, s.1,4.

42 Virna Banastey, “Amaç Tarihi Hatayı Düzeltmek”, *Şalom*, nr.3330, 5 Mart 2014, s.1,4.

vatandaşlık hakkından yararlanmak istediklerini” ifade etmiştir. İlaveten Türkiye’ye geldiğinde Kapalıçarşı’yı ziyaret ettiğinde Toledo’dan sürülen Yahudilerin soyundan gelenlerle karşılaştığını ve bu kişilerin isterlerse kendi vatandaşlıklarını koruyarak İspanyol vatandaşı olabileceklerini söylemiştir⁴³. Gallardon sözlerinin Türk basınına yansımaları üzerine Anadolu Ajansına yaptığı açıklamada; “Bu sözleri söylediniz mi?” sorusuna “net cevap” vermekten kaçınmış ve ilaveten konuyla ilgili olarak tamamen aksi yönde görüşler bildirmiştir:

“Benim söz konusu medya kuruluşu aracılığıyla yaptığım Türkiye’de dini özgürlüklerin tam anlamıyla var olduğuna dair İspanyol hükümetinin yaptığı bir saptamayı dile getirmek, beş yüz yıl önce haksız bir biçimde İspanya’dan sürülen Sefarad Musevilerini kabul ettiklerinden dolayı müteşekkirdiğimizi ifade etmektir. Ayrıca şimdi bizim İspanya’da yerleştireceğimiz model ve Sefaradlara vatandaşlık vermek Türkiye’nin günümüze kadar yüzyıllardır uyguladığı modeldir. İspanyol hükümeti hiçbir şekilde Türkiye’de Sefarad Musevileriyle ilişkili dini özgürlüklerin ya da tam anlamıyla ve mutlak hoşgörünün kesintiye uğradığına yönelik bir düşünceye sahip değildir. İspanyol hükümetinin, Türkiye’de dini özgürlüklerin tam ve kesin bir şekilde var olduğunu bildiğini ve bu ülkenin, bizim beş yüz yıl önce kötü yaptığımız şeyin doğrusunu yaptığını ısrarla söyleyebilirim. Şimdi sıra bizde. Biz de bu vatandaşlık hakkını vererek doğru bir davranışta bulunacağız”⁴⁴.

Gallardon konuşmasının devamında Türkiye’nin II. Bayazıt zamanındaki davranışını “modernite örneği” olduğunu da belirtmiştir:

“Bence Türkiye’nin bu davranışı sadece bir ev sahipliği ya da hoşgörü örneği değil, ayrıca zamanının çok ötesinde bir modernite örneğidir. Türkiye, İspanya’dan sürülen Musevilere kapılarını açmakla, yanılanın biz İspanyollar olduğumuzu ve bu durumda doğru davranan tarafın Osmanlı İmparatorluğu olduğunu göstermiş oldu. Ben, gösterilen bu hoşgörünün tarihi bir olay değil, bugün bile var olan bir durum olduğunu birinci elden deneyim sahibi olma fırsatı buldum. Kapalı Çarşı’da dolaşırken Musevi Sefarad Türk vatandaşları ile karşılaştım. Bana İspanyol Musevilerinin dili olan Ladino ile İspanyolca konuşmalarına, Türkiye gibi bir ülkede tam ve mutlak bir hoşgörü çerçevesinde nasıl projelerini hayata geçirdiklerini heyecanla anlatmalarına bizzat tanık oldum. Ne yazık ki biz İspanya’da onların bütün bunları yapmasına izin vermedik. Bu nedenle Türkiye’nin beş yüz yıl önce İspanyol Musevilerine gösterdiği bu tarihi davranışına duyduğum derin hayranlığı dile getirmek istiyorum. Ayrıca Sefarad Musevilerin gördüğü söz konusu kabulün, hoşgörünün ve topluma tam anlamıyla katılımlarının 21. Yüzyıl Türkiye Cumhuriyeti için de tam anlamıyla geçerli olduğunun bilincindeyim”⁴⁵.

43 Mehmet Çiftçi, “İspanyol Bakan: Türkiye’deki Yahudilerin Can Güvenliği Yok”, *Milliyet*, nr.21165, 21 Mart 2014, s.26.

44 “İspanya’dan Türkiye’ye ‘Tarihi Şükran’”, *Hürriyet*, 27 Mart 2014. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ıspanyadan-turkiyeye-tarihi/sukran-26093009> Son Erişim Tarihi 27 Temmuz 2020.; “İspanya’dan Şükran Mesajı”, *Milliyet*, nr.21172, 28 Mart 2014, s.19.

45 “İspanya’dan Türkiye’ye ‘Tarihi Şükran’”, *Hürriyet*, 27 Mart 2014. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ıspanyadan-turkiyeye-tarihi/sukran-26093009> Son Erişim Tarihi 27 Temmuz 2020.; “İspanya’dan Şükran Mesajı”, *Milliyet*, nr.21172, 28 Mart 2014, s.19.

Gallardon ayrıca Türk kamuoyuna teşekkür içeren bir mesaj vermiştir:

“Öncelikle tarihi bir şükran mesajı vermek isterim. Daha önce de söyledim, şimdi de söylüyorum. Türkiye'nin, İspanya'dan haksız bir şekilde sürülen İspanyollara kapılarını açan ülke olması, şükran borcu doğuran bir durumdur. İkinci olarak, Türkiye'nin beş yüzyıl boyunca ve içinde bulunduğumuz 21. yüzyıla kadar vatandaşlarının dinine saygı göstermesinden ve dini inançları yüzünden kişilere ayrımcılık uygulamamasından ve bana İspanyol olmak istediklerini söyleyen ancak Türk vatandaşı olmaktan tam anlamıyla mutlu olduklarını söyleyen Sefarad Musevilerine vatandaşlık hakkı vermiş olmasından dolayı duyduğum hayranlığı dile getirmek istiyorum. Türkiye, kapılarını açtığı için örnek bir ulustur ve bizim bugün yerleştirmek istediğimiz modeli bize büyük ölçüde Türkiye göstermiştir. Bunu Türkiye'den öğrendik. Bu nedenle müteşekkirim”⁴⁶.

2014 yılında yine mart ayında Milliyet gazetesi tarafından yapılan bir haberde İspanyol diplomatik kaynaklarına göre Türkiye'den 2 bin 422 Yahudi vatandaşın İspanyol vatandaşı olmak için başvuru yapmış olduğu açıklanmıştır. Ayrıca bu başvurular yapılırken çifte vatandaşlığın tanınmadığı 2000-2010 arasında Türkiye'den sadece 127 Yahudi'ye İspanyol vatandaşlığı verildiği bildirilmiştir. Üstelik bu başvurular avukatlar aracılığıyla yapıldığı için maliyetli olmuştur. Haberi yapan Gülsin Harman, Türkiye'deki farklı yaş ve meslek gruplarından Musevilerle yeni çifte vatandaşlık meselesiyle ilgili görüşmeler yapmıştır. Görüştüğü kişilerden genel olarak “köklerimiz burada, vatanımız artık Türkiye'dir” düşüncesini duymuştur. Görüşme yapılanlardan 30 yaşındaki V.K. ise şu yorumu yapmıştır:

“İspanya'nın hatırası iyi değildir, engizisyonundan canımızı kurtararak kaçtık. İnsanların baş vurduğunu yıllar önce ilk duyduğumda “Bu onursuzluk, başka bir ülkenin vatandaşlığımı istediğinizi gururla söyleyebilecek misiniz” demiştim. Ama bir azınlık olarak tehdit altında olduğumuzu düşünüyorum, her ihtimale AB vatandaşlığımın olmasını isterim”⁴⁷.

2014 yılının Haziran ayında İspanya hükümeti 1492 senesinde kovulmuş olan Sefarad Yahudilerinin soyundan gelenlere mevcut vatandaşlıklarını bırakmak zorunda kalmadan çifte vatandaşlıkla İspanyol vatandaşı olabilmelerini sağlayacak yasa tasarısını onaylamıştır. Bu haktan yararlanmak isteyenlerin kökenlerini kanıtladıktan sonra İspanyol kültürüyle ilgili bir sınavı geçmeleri gereklidir. İktidar partisinin parlamentoda salt çoğunluğa sahip olması sebebiyle tasarının meclisten kolaylıkla geçeceği tahmin edilmektedir. İspanya'nın daha önce yalnızca Latin Amerikalılara uyguladığı çifte vatandaşlık hakkı, tasarının yasallaşmasıyla Sefarad Yahudilerine de verilecektir⁴⁸.

46 “İspanya'dan Türkiye'ye ‘Tarihi Şükran’”, *Hürriyet*, 27 Mart 2014. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ıspanyadan-turkiyeye-tarihi/sukran-26093009> Son Erişim Tarihi 27 Temmuz 2020.; “İspanya'dan Şükran Mesajı”, *Milliyet*, nr.21172, 28 Mart 2014, s.19.

47 Gülsin Harman, “Köklerimiz Burada Asla Terk Etmeyiz”, *Milliyet*, nr.21174, 30 Mart 2014, s.22.

48 “İspanya Vatandaşlık Yasasını Onayladı”, *Şalom*, nr.3344, 11 Haziran 2014, s.1,8.

Nihayetinde 2015 yılı Haziran ayında Sefaradlara çifte vatandaşlık yasası İspanya parlamentosu tarafından 3 hayır oyuna karşın 224 evet oyu ile kabul edilmiştir. Akabinde ekim ayı itibariyle “üç yıl boyunca” devam edecek olan başvuru süreci başlamıştır. Zira yasanın geçerlilik süresi üç yıldır. Yürürlüğe giren bu yasa ile Sefaradlar yaşadıkları ülkelerde sahip oldukları vatandaşlıktan feragat etmeden ve İspanya’da yaşama zorunluluğu olmadan İspanyol vatandaşlığı elde edeceklerdir. Ancak bazı şartların yerine getirilmesi gereklidir. Bu şartlar dil ve kültür sınavından geçmektir. Bu konuyu haberleştiren Şalom gazetesinden Karel Valansi’ye göre dil ve kültür sınavı yerine getirilmesi zor şartlardır. İlâveten Türkiye’deki Yahudilerin “çoğunluğunu” meydana getiren Sefaradlar kendilerine sunulan bu haktan yararlanmak isteyeceklerdir. Çünkü bu hak aynı zamanda “çifte pasaport sahibi olma, vize kolaylığı, AB vatandaşı olmanın getirdiği avantajlar” olarak kabul edilebilir niteliktedir. Fakat bununla birlikte İspanya’ya göç edilmediği de şu ifadelerle açıklanmıştır:

“Türk Yahudileri ülkeyi terk ediyor hele hele İspanya ve Portekiz’e göç ediyor sonucunu çıkarmak yanlış. Türkiye’deki antisemit söylemlerin getirdiği huzursuzluk, zorlaşan ekonomik şartlar ve ülkenin genel durumu birçok cemaat bireyinin göç etmeyi düşünmesine yol açıyor, doğru. Göç edenler de var. Ancak kimse rota olarak ekonomik krizle boğuşan İspanya ve Portekiz’i ilk tercih olarak düşünmüyor.

İspanya’dan kovulduklarından beri içlerinde bir parça İspanya’yı her zaman taşıyan, bunu Ladino ile, kültürleri ile yaşatan ve yeni nesillere aktaran Sefaradlara karşı bu çok geç kalmış bir davetin gerçek anlamda bir özür olabilmesi için herhangi bir şarta bağlanmaması gerekirdi...⁴⁹”.

Türk Musevi Cemaati Başkanı İshak İbrahimzadeh ise İspanya’nın şartlar koşarak çifte vatandaşlık hakkı vermesine twitter üzerinden tepki göstermiştir:

“İspanya’nın kabul ettiği Sefaradlara dönüş yasası sanki bir lütuf! Özü kabahatinden büyük bir yasa... Bu bir özürdür ve hak iadesidir, herhangi bir şarta bağlı olmamalıydı”⁵⁰.

İspanya’nın çifte vatandaşlık hakkının yasallaşması üzerine Şalom gazetesinden Karen Gerson Şarhon, dil ve kültür sınavını düzenleyecek olan Cervantes Enstitüsünün müdürü Pablo Martin Asuero ile röportaj yaparak okurları bu konuda bilgilendirmiştir. Zira Judeo-Espanyol bilmek İspanyolca sınavını geçmek için yeterli değildir. Bu yüzden enstitü tarafından sınava yönelik ücretli kurslar hazırlanmıştır⁵¹.

49 Karel Valansi “İspanya’dan Sefaradlara (Bol Şartlı) Davet”, *Şalom*, nr.3395, 17 Haziran 2015, s.1,3.

50 Karel Valansi “İspanya’dan Sefaradlara (Bol Şartlı) Davet”, *Şalom*, nr.3395, 17 Haziran 2015, s.1,3.

51 Karen Gerson Şarhon, “İspanyol Vatandaşlığı Yolunda Türk Yahudilerini Ne Bekliyor?”, *Şalom*, nr.3399, 22 Temmuz 2015, s.1,5.

5 Ekim 2015'te Sefarad kökenli olduğunu ilgili İspanyol otoritelerine ispat edebilmiş olan dünya genelinde 4302 kişinin vatandaşlık başvurusunun kabul edilmiş olduğu Şalom gazetesi tarafından açıklanmıştır. Bu kişilerin “çoğunluğunu *Venezüella, Fas ve Türk Yahudileri*” teşkil etmektedir. Gazete internet sitesinde bu bilgiye kaynak olarak Associated Press'i (AP) göstermiştir⁵².

11 Kasım 2015'te İspanyol vatandaşlığı kazan Sefaradların pasaportlarını nasıl alacaklarına açıklık getirmek üzere İspanya'nın İstanbul konsolosu Pablo Benavides Orgaz ile bir görüşme yapılmıştır. Orgaz'ın açıkladığı üzere Türkiye'den İspanyol vatandaşı olmak için 2006 yılından itibaren eski kanuna göre başvuru yapmış 2400 Yahudi'nin başvuruları kabul edilmiştir. Ancak başvuru sahiplerine pasaport verilme işlemlerinin başlaması 29 Ocak 2016 itibariyle olacaktır. İlaveten başvuru dilekçelerinin verildiği tarih dikkate alınarak erken başvuranlara öncelik tanınacaktır. Orgaz'ın tahminine göre bir aksilik yaşanmadığı takdirde herkesin işlemlerinin tamamlanması bir yıl içinde olacaktır. Pasaportunu alacaklar için üç etaplık bir süreç vardır. Öncelikle listede adı olanların 10 Kasım 2015 itibariyle konsolosluğun internet sitesindeki formları bilgisayar üzerinden veyahut elle İspanyolca olarak doldurmaları gereklidir. Akabinde bu formlar konsolosluğa mail atılacaktır. Konsolosluk da 29 Ocak 2016 itibariyle başvuru sahiplerini davet edecektir. Kişiler gerekli belgelerle görüşmeye gideceklerdir. Daha sonra konsolosluk kendilerine ikinci bir davette bulunacaktır. Bu davete aileleriyle gideceklerdir. Konsolosluk önünde yemin töreninin yapılmasıyla İspanyol olacaklardır. Üçüncü ve son olarak pasaportları hazır olunca konsolosluğa yeniden gelip pasaportlarını alacaklardır. Pasaport alan kişilerin 18 yaşından küçük olan çocukları otomatik olarak İspanyol vatandaşı sayılacaktır. 18-20 yaş aralığında yurt dışında okuyan veya yaşayan çocuklar için henüz İspanya Dışişleri Bakanlığı'ndan talimat gelmemiştir. Fakat talimat geldiği anda 18 yaşına gelmeden önce anne veya babasından biri İspanyol vatandaşı olanlar İspanyol konsolosluğuna başvuru yapabileceklerdir⁵³.

1 Ekim 2019 itibariyle Sefaradların İspanya'da ikamet etmeksizin çifte vatandaşlık alma hakları sonra ermiştir. 2015 itibariyle dünya genelinde İspanya'da yaşamadan çifte vatandaşlık için başvuru yapan Sefaradlar toplamda 132.226 kişidir. İlaveten bu başvuruların yarısı Eylül 2019'da yapılmıştır. Sefaradlar bundan sonraki süreçte -2015'te çıkan kanun öncesinde olduğu gibi- İspanya'da ikamet etmek koşuluyla vatandaşlık elde edebileceklerdir⁵⁴.

52 “4302 Sefarad Yahudi'si İspanyol Vatandaşı Oluyor”, *Şalom*, nr.3409, 7 Ekim 2015, s.1,10.

53 “İspanyol Vatandaşlığına Hak Kazanan Sefaradlar Pasaportlarını Nasıl Alacak?”, *Şalom*, nr.3413, 11 Kasım 2015, s.4.

54 “130 Binden Fazla Sefarad Yahudisi İspanyol Vatandaşlığına Başvurdu”, *Şalom*, 2 Ekim 2019. http://www.salom.com.tr/haber-111986-130_binden_fazla_safarad_yahudisi_ismpanyol_vatandasligina-basvurdu.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

3.2. Portekiz'in Sefaradlara Çifte Vatandaşlık Hakkı Sunması

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye'deki Museviler ile Portekiz devleti arasında tarihsel bağ olduğuna değinen herhangi bir olaya tesadüf etmedik. Örneğin 1931 yılında İspanya'nın dünya üzerindeki Sefaradlara yönelik vatandaşlık teklifinde bulunması ve sonraki süreçte Portekiz'in de böyle bir teklifinin olup olmadığına dair hiçbir bilgiye/habere ulaşamadık. Ancak 2012 yılında İspanya'nın tüm dünyadaki Sefaradları kapsayacak nitelikte çifte vatandaşlık yasası çıkarmak için teşebbüste bulunmasından kısa bir süre sonra Portekiz de XV. yüzyılın sonlarında kovmuş olduğu Musevilere çifte vatandaşlık hakkı vermek için çalışmalarına başlamıştır.

2012'de İspanya'nın Sefaradlara çifte vatandaşlık hakkı vermek için yasa tasarısı hazırlamaya başlamasından sonra 2013 yılı nisan ayı itibariyle benzer şekilde Portekiz de Sefarad Yahudilerine vatandaşlık sağlayacak bir kanunu parlamentodan geçirmiştir. Portekiz'in vatandaşlık kanunda yaptığı bu değişiklikte Engizisyon döneminde sürgün edilmiş olan Sefaradların soyundan gelen bir kimse Portekiz kökenli olduğunu ispat edebildiği takdirde Portekiz vatandaşlığına kabul edilecektir. Kanun teklifini, sosyalist ve merkez sağ partiler parlamentoya sunmuş ve teklif oy birliğiyle kabul edilmiştir. Kanun tasarısı için lobi faaliyetleri yürütmüş olan Portekiz Yahudi Cemaati Başkanı Jose Oulman Carp, vatandaş olmak isteyenlerde "Portekiz kökenine ilişkin Sefaradlık belgesi aranacak" açıklamasını yapmıştır. İlaveten başvuracak adayların Sefarad isimlerini göstermeleri mecburidir. Portekiz'de ikamet zorunluluğu yoktur. Oysaki değişiklik öncesindeki kanuna göre Portekiz vatandaşlığına başvurabilmek için ülkede en az 6 sene ikamet etmiş olmak gereklidir. Başkan Carp'a göre başvurudan sonraki adım bürokratik incelemelerin yapılmasıdır. Bu noktada Lizbon Yahudi Cemaati ve devlet yetkililerinin birlikte çalışacağını düşünmektedir. Ayrıca Portekiz'de 1000 kişiden ibaret olan Yahudi Cemaati'nin 1500 kişiye yükselmesini beklemektedir⁵⁵.

Şalom gazetesinin verdiği bilgilere göre Portekiz, parlamentosundan geçirmiş olduğu kanun ile İsrail'den sonra "Dönüş Yasası" çıkartan ikinci ülke olmuştur. Bu yasanın gündeme gelme süreci 60 yaşındaki sağ görüşlü politikacı, meclis üyesi ve gazeteci olan Ribeiro e Castro'nun Facebook üzerinden pek çok Sefaradla iletişim kurmasıyla başlamıştır. Castro, Portekiz'in yapmış olduğu "bu tarihi haksızlığı giderme" amacıyla kovulan Sefaradların soyundan gelen Yahudilere vatandaşlık hakkı tanınması için kanun çıkarılmasına öncülük yapmaya başlamıştır. Yasanın 2013 yılı nisan ayında parlamentodan oybirliğiyle geçmesi ve akabinde resmi gazetede yayımlanmasıyla Portekiz, İsrail

55 "Portekiz 16. Yüzyıldaki Mültecilerinin Soyundan Gelenlere Kucak Açıyor", *Şalom*, nr.3288, 1 Mayıs 2013, s.10.

dışında Yahudiler için “Dönüş Yasasına sahip tek ülke” konumuna gelmiştir. Portekiz'in bu teşebbüsü Avrupa ülkelerinde, Yahudi mirasını simgeleyen eserlerin geliştirilmesi amacıyla yapılan yatırımların ardından olmuştur. Bu yatırımların özünde Avrupa'nın “kıtanın renkli Yahudi tarihini geç de olsa” fark etmeye başlamasının olduğu söylenece de iktisadi durgunluğun olduğu bir dönemde turistlerin gelmesini sağlama çabası olarak da görülmektedir. Ribeiro e Castro'nun öncülüğüyle oluşturulan yasa metninde “*Hükümet, Portekiz Yahudi Cemaati kökenli ataları olan Sefarad Yahudilerine Portekizle olan bağlantılarını soy isimleri, dilleri ve kökenleri ile tarafsız biçimde ispat etme ön koşuluna dayanarak vatandaşlık verecektir*”, hükmü bulunmaktadır. Yine aynı yasa dünyadaki 100.000 Musevi'nin konuştuğu İspanyolca temelli Yahudi lehçesi olan Ladino'yu “geçerli dilsel bağlantı” olarak kabul etmektedir. Öte yandan 2012 yılında Sefaradlar için geri dönüş yasası olduğunu duyuran İspanya ise henüz bunun için “somut” bir adım atmamıştır⁵⁶. Ancak Portekiz Parlamentosundan 2013 yılı nisan ayında geçen mevzu bahis yasa tasarısının yürürlüğe girmesi de 2015 yılında mümkün olabilmiştir.

Portekiz Hükümeti, 29 Ocak 2015'te yaptığı açıklamada vaktiyle İber Yarımadasından sürgün edilmiş olan Sefarad Yahudilerine vatandaşlık hakkı sağlamak amacıyla, kanunlarında çifte vatandaşlığa müsaade edecek bir değişiklik yapılacağını ilan etmiştir. Lizbon Yahudi Cemaati Başkanı Jose Oulman Carp da 2013 yılında parlamentodan geçmiş olan kanun değişikliğinin 6 Şubat günü resmen yayınlanacağını ifade etmiştir. Ayrıca “*kanunun Şubat ayı ortası veya Mart ayı başında yürürlüğe gireceğini umuyoruz*” demiştir. Portekiz vatandaşı olmak isteyen adayların başvuruları Yahudi toplumunun ve hükümetin bazı kuruluşlarınca incelenecektir⁵⁷.

Sonunda Portekiz'in Sefaradlara çifte vatandaşlık hakkı vermesi 27 Şubat 2015 tarihli 30-A/2015 sayılı kararname ile resmiyete geçmiştir. Kanuna göre Portekiz kökenli olduğunu kanıtlayabilen Sefaradlar mevcut vatandaşlıklarından feragat etmeden çifte vatandaşlık sahibi olacaklardır. Eşlerden birinin vatandaşlık kazanması diğerinin vatandaş olması için yeterli değildir. Benzer şekilde çocuklar için de ayrı bir başvuru yapılması gereklidir⁵⁸. Portekiz'in bu kanunu 1 Mart 2015 itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Başvuru sahiplerinin “*atalarının Portekiz Yahudi'si olduğunu gösteren belgeyi*” Portekiz'de bulunan Lizbon ve Porto Yahudi cemaatlerinin herhangi birinden alarak başvurularına eklemeleri mecburidir. İlâveten başvuru sahibini herhangi bir sabıka

56 “Portekiz Yahudilere Dönüş Yolunu Açtı”, *Şalom*, nr.3299, 17 Temmuz 2013, s.1,7.

57 “Sefaradlara Portekiz Vatandaşlığı”, *Şalom*, nr.3376, 4 Şubat 2015, s.1,20.

58 Ela Cenudioğlu, “Portekiz'den Sefarad Yahudilerine Vatandaşlık Hakkı”, *Şalom*, nr.3400, 29 Temmuz 2015, s.1,3.

kaydının olmadığını belirten noter onaylı bir belgenin bulunması da gereklidir⁵⁹. Çifte vatandaşlık konusunda çalışmalara daha önce başlayan İspanya'nın ilgili kanunu ise yukarıda izah ettiğimiz üzere ancak 1 Ekim 2015 itibarıyla yürürlüğe girebilmiştir ve geçerlilik süresi üç yıldır.

2015 yılı Haziran ayında -yasanın çıkmasından üç ay sonra- Türkiye'den 150 Musevi'nin Portekiz vatandaşı olduğu açıklanmıştır. Ayrıca Portekiz'in Porto kenti Yahudiler Cemiyeti sözcüsü Michael Rothwell 3 ay içerisinde yapılan toplam 900 başvurudan 200 tanesini olumlu sonuçlandırdıklarını ve bunların 150'sinin Türk vatandaşlarına ait olduğunu ifade etmiştir. Hatta Rothwell "*Türk Sefaradlarının diğerleri gibi sadece pasaport için değil, Türkiye'den ayrılıp burada yaşamayı planladığını*" belirtmiştir⁶⁰. 2016 yılında Şalom gazetesinin Portekiz'de yayımlanan Publico gazetesinden aktardığına göre 2015'ten beri dünya genelinde yalnızca 292 Sefarad'ın vatandaşlık başvurusu onaylanmıştır. Öte yandan Portekiz nüfus dairesi -yine 2015 itibarıyla yapılmış olan- 3.546 başvuruyu henüz işleme almamıştır⁶¹.

2017 yılına gelindiğinde Portekiz hükümeti, yaptığı bir değişiklikle Sefaradlara vatandaşlık verme şartlarını daha da kolaylaştırmıştır. Buna göre aileden bir kişinin Portekiz vatandaşı olmak için başvurması durumunda çocukları da aynı haktan faydalanacaktır. Bu sayede her aile bireyi tek tek başvurmadan ailecek Portekiz vatandaşlığı elde edebilecektir. Ayrıca Portekiz vatandaşlığı elde etmenin bir diğer kolaylığı da önceden olduğu gibi Portekizce dil sınavı şartının olmamasıdır. Bu sebeple Sefaradların çoğu İspanyol vatandaşlığına kıyasla daha kolay elde edilebilen Portekiz vatandaşlığını tercih etmektedirler⁶².

Portekiz'in Ankara Büyükelçisi Paula da Silva'nın 2018 yılındaki açıklamalarına göre son iki yıl içerisinde dünyanın farklı ülkelerinden toplamda 12 binden fazla Sefarad vatandaşlık başvurusunda bulunmuştur. Bu kapsamda Türkiye'den de 2 binden fazla Yahudi Portekiz vatandaşlığı elde etmek için başvurmuştur. İlaveten Büyükelçiliğin

59 "Portekiz, Sefarad Yahudilerinin Vatandaşlık Başvurularını Kabul Etmeye Başladı", *Şalom*, 3 Mart 2015. http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-94293-portekiz_sefarad_yahudilerinin_vatandaslik_basvurularini_kabul_etmeye_basladi.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

60 "150 Sefarad Yahudisi Portekiz Uyuşuna Geçti", *Milliyet*, 26 Haziran 2015. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/150-sefarad-yahudisi-portekiz-uyruguna-gecti-2078701> Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

61 "Portekiz, Sefarad Başvuruların Sadece Yüzde 8'ini Onayladı", *Şalom*, 25 Ekim 2016. http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-100820-portekiz_sefarad_basvurularin_sadece_yuzde_8ini_onayladi.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

62 "Portekiz Sefaradlara Vatandaşlık Kanununun Kapsamını Genişletti", *Şalom*, 2 Mayıs 2017. http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-102949-portekiz_sefaradlara_vatandaslik_kanunun_kapsamini_genisletti.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

tahminine göre Türkiye’de 17 bin Sefarad yaşamaktadır⁶³. 2020 yılına gelindiğinde Portekiz’de iktidarda bulunan Sosyalist Parti, tüm dünyadaki Seferadlara ikamet şartı olmaksızın vatandaşlık hakkı veren mevcut kanunu değiştirmek üzere teklif vermiştir. İktidara yakın kaynaklara göre hükümetin değişiklik düşüncesinin sebebi “*kanunun ticari bir kâr kaynağına dönüşmesi*” ve başvuruların Portekiz’de yaşamak yerine pasaportun sunduğu avantajlardan yararlanmak istemeleridir. Hükümetin yeni yasa teklifi kabul edildiği takdirde 2022 yılından itibaren başvuru yapacakların “*en az iki yıl*” resmi olarak Portekiz’de ikamet etmiş olma şartını yerine getirmeleri gerekecektir. İlaveten 2020 yılına kadar dünya genelinde yarısı 2019’da olmak üzere toplamda 50 bin kişi Portekiz vatandaşlığına başvurmuştur. Bunlardan 10 bin kişi de vatandaş olabilmıştır⁶⁴.

Sonuç

Basın üzerinden tespit edilebildiği kadarıyla Türkiye’deki Musevilerin İspanya’ya göç etme meselesi 1931 yılı Mayıs ayında İspanya hükümetinin dünya genelindeki Sefaradlara vatandaşlık davetinde bulunmasıyla gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili ilk haber Cumhuriyet gazetesi tarafından yapılmış ve hemen akabinde diğer gazeteler de bu meseleyle ilgilenmişlerdir. Ardından aynı yılın Ekim ayında yeniden bu konu ortaya atılmıştır. Fakat bu defa ilk haber Vakit gazetesi tarafından yapılmış Cumhuriyet gazetesi ise konuyla alakalı herhangi bir haber yapmamıştır. Gerek Mayıs ayındaki gerekse de Ekim ayındaki haberler üzerine Musevi cemaati adına görüş bildiren herkes İspanya’ya göç etmenin Museviler açısından söz konusu bile olamayacağını belirten açıklamalar yapmışlardır. Zira İspanya Engizisyonun ve 1492 yılındaki sürgünün trajik hatırası yüzyıllar geçse de zihinlerde kalmaya devam etmiştir. Amerikan Arşivi’ndeki 1946 yılının Aralık ayına ait bir belgeye göre İstanbul’daki İspanya Konsolosluğu buradaki Musevileri İspanya’ya göç etmeleri yönünde teşvik etmiştir. Ancak bu teşviklerin başarılı olduğuna dair herhangi bir belgeye ulaşamadık. Ayrıca yerel kaynaklardan Cumhuriyet Arşivi’nde –erişim sağlayabildiğimiz belgeler içerisinde- Musevilerin İspanya’ya göç etmeleriyle ilgili hiçbir belge mevcut değildir. Sonraki süreçte 2015 yılında İspanya ve Portekiz dünya genelindeki Sefaradlara yaşadıkları ülkelerde kalabilme imkanıyla çifte vatandaşlık sahibi olma hakkı tanımaya başlamıştır. Ancak bu haktan yararlanabilmek için belli koşulları sağlamak gereklidir. Türkiye’deki Museviler de bu ülkelere çifte vatandaşlık başvurusunda bulunmuşlardır ve dil sınavı şartı aramayan

63 “Türkiye’deki 2000 Yahudi, Portekiz Vatandaşlığına Başvurdu”, *Cumhuriyet*, nr.33816, 8 Mayıs 2018, s.12.

64 “Portekiz’de ‘Yaşamadan Vatandaşlık Hakkı’ Kanunu Değişebilir”, *Şalom*, 15 Mayıs 2020.

http://www.salom.com.tr/haber-114645-portekizde_yasamadan_vatandaslik_hakki_kanunu_degisebilir.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

Portekiz'i daha çok tercih etmişlerdir. Konuyla ilgili haberler incelendiğinde Türkiye'deki Musevilerin göç etmeden yalnızca Avrupa Birliği vatandaşlığı ve ikinci bir pasaport elde etme olanakları için başvurular yaptıkları anlaşılmaktadır. Fakat çifte vatandaşlık hakkının Türkiye'den Musevi göçlerine sebep olup olmadığı net değildir. Zira İspanya ve Portekiz'in yüzyıllar önce kendi ülkelerinden sürgün etmiş oldukları Sefaradlara vatandaşlık hakkı verme kararlarının Türkiye'deki Musevilerden kaç kişinin göç etmesine sebep olduğuna veyahut da olmadığına dair kayda değer herhangi bir bilgiye henüz sahip değiliz. İlaveten her iki ülkenin de vatandaşlık vereceği Sefaradlara çifte vatandaşlık hakkı tanınması ve ikamet zorunluluğu istememesi gerek dünya genelindeki gerekse de Türkiye'deki Sefaradların çoğunlukla göç etmeden, ikinci bir vatandaşlık ve aynı zamanda AB vatandaşlığı kazanma amacıyla bu kararı dikkate aldıklarını göstermektedir. Ayrıca İspanya ve Portekiz'in zihinlerdeki acı hatırası halen mevcuttur. Bu nedenle de Yahudice ile İspanyolca birbirine çok benzeyen diller olmasına rağmen İspanya ve Portekiz, Museviler için hiçbir zaman İsrail benzeri göç edilecek bir "anavatan" kategorisinde olmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

1.2. Amerikan Arşivi

Central File: Decimal File 867.4016, Internal Affairs Of States, Social Matters., People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression, Massacres. Pogroms., July 15, 1930 – May 1, 1936. July 15, 1930 – May 1, 1936. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1930 -1944. National Archives (United States). Archives Unbound, <https://link.gale.com/apps/doc/SC51114711985/GDSC?u=cumhurb&sid=GDSC&xid=499d933f>. Accessed 7 Apr. 2020.

Central File: Decimal File 867.9111, Internal Affairs Of States, Public Press., Newspaper., Turkey, Clippings And Items., JAN, 15 1930 – JUL. 29 1931. January 15, 1930 – July 29 1931. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802- 1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1930-1944. National Arcihives (United States). Archives Unbound, <https://link.gale.com/apps/doc/SC511482485/GDSC?u=cumhurb&sid=GDSC&xid=ee4252c.9>. Accessed 6 Apr. 2020.

Central File: Decimal File 867.4016, İnternal Affairs Of States, Social Matters, People., Turkey, Race Problems. Racial Disturbances, Their Suppression. Massacres. Pogroms., May 10, 1945- May 5, 1949. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949. National Archives (United States). Archives Unbound, <https://link.gale.com/apps/doc/SC511190131/GDSC?u=cumhurb&sid=GDSC&sid=ccc319f>. Accessed 6 Apr. 2020.

2. Süreli Yayınlar⁶⁵

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Halk Gazetesi

İkdam

Milliyet

Son Posta

Son Saat

Şalom

The Times

Vakit

Yarın

3. Araştırma Eserler

Bali, Rıfat N: *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.

Galante, Avram: *Türkler Ve Yahudiler*; 3. Baskı, İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1995.

65 Adı geçen gazetelerin kullanılan sayılarının tarih, numara ve sayfa sayıları dipnotlarda verilmiştir. Yalnızca The Times'in numaralarına -erişim farklılığından ötürü- ulaşılamamıştır.

- Güllü, Ramazan Erhan: *Türkiye’de Gayrimüslimlerin Yönetimi Osmanlı’dan Cumhuriyet’e*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2018.
- Gülşen, Reyhan: *Türkiye Cumhuriyeti’nde Musevilerin Yurtiçi Ve Yurtdışına Toplu Göçleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.
- Levi, Avner: *Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler Hukukî ve Siyasî Durumları*, Redaksiyon: Rıfat N. Bali, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Özdemir, Ülkühan: *Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yahudiler Ve Hahambaşılık*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.
- Rozen, Minna: *İstanbul Yahudi Cemaati’nin Tarihi (1453-1566)*, Çev. Serpil Çağlayan, 2. Baskı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2013.
- Şanlı, Süleyman: *Culture, Migration And Memory Of Eastern Jews Of Turkey*, Yeditepe University Department Of Anthropology, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

4. İnternet Kaynakları⁶⁶

- <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ispanyadan-turkiyeye-tarihi/sukran-26093009> Son Erişim Tarihi 27 Temmuz 2020.
- http://www.salom.com.tr/haber-111986-130_binden_fazla_safarad_yahudisi_ismanyol_vatandasligina-basvurdu.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.
- http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-94293-portekiz_sefarad_yahudilerinin_vatandaslik_basvurularini_kabul_etmeye_basladi.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/150-sefarad-yahudisi-portekiz-uyrugunagecti-2078701> Son Erişim Tarihi 27.07.2020.
- http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-100820-portekiz_seferad_basvurularin_sadece_yuzde_8ini_onayladi.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.
- http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-102949-portekiz_sefaradlara_vatandaslik_kanununun_kapsamini_genisletti.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.
- http://www.salom.com.tr/haber-114645-portekizde_yasamadan_vatandaslik_hakki_kanunu_degisebilir.html Son Erişim Tarihi 27.07.2020.

66 Linkleri verilen haberlere, gazetelerin matbu nüshalarında mevcut olmadığı için yalnızca internet üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

